

**Mads Christiansen
Lasse Tollerud**

**Masteroppgave
ved Handelshøyskolen BI**

**- Virksomhets sammenslutning uten
juridisk kontroll-**

Eksamenskode og navn:

GRA 1920 Masteroppgave regnskap og revisjon

Innleveringsdato:

01.09.2014

Stuedsted:

BI Nydalen

Veileder:

Hans Robert Schwencke

Denne oppgaven er gjennomført som en del av Master i regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen BI. Dette innebærer ikke at Handelshøyskolen BI går god for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet, eller de konklusjoner som er trukket.

Forord

Denne masteroppgaven inngår som en obligatorisk del av masterutdannelsen i regnskap og revisjon (MRR) ved Handelshøyskolen BI i Oslo. Masteroppgaven er skrevet i perioden fra januar 2014 til august 2014.

Selv om oppgaven er en obligatorisk del av vårt masterstudium, føler vi oss privilegerte som får sjansen til å bruke god tid på å fordype oss i et tema som interesserer oss. Prosessen med å skrive en masteroppgave har vært både givende og krevende. For utenom at vi har fått god innsikt i og rundt det temaet vi skriver om, har vi også lært mye om metode og det å være kritisk til de kilder vi omgir oss med. Vi håper at vårt bidrag gjennom denne oppgaven kan gi bedre innsikt i det temaet vi behandler.

Vi vil gjerne benytte anledningen til å takke viktige bidragsytere til oppgaven. Først vil vi takke vår veileder, professor Hans Robert Schwencke, som har gitt gode tilbakemeldinger på både innhold og struktur. Vi vil også få takke våre intervjuobjekter. Steinar Sars Kvifte, Peggy Torgersen Berner, Jan Aastveit, Erik Løkken Østli og Erlend Kvaal har gjennom intervjuer kommet med gode faglige bidrag. Vi takker også Elisabet Ekberg som har bidratt med nyttige oppklaringer på spørsmål vi har hatt.

Vi vil også takke våre arbeidsgivere, Deloitte og EY, som har gitt oss mulighet til å ta permisjon fra vårt vanlige arbeid for å skrive masteroppgave.

Dersom det skulle være spørsmål til innholdet i oppgaven, besvarer vi gjerne disse.

Oslo/Cannes

30.08.14

Lasse Tollerud

Mads A. Christiansen

Sammendrag

Konsernregnskap skal utarbeides når et selskap oppnår kontroll over et annet selskap. Det var diskusjon og usikkerhet rundt om kontrollkonseptet i IAS 27 omhandlet såkalt faktisk kontroll. Faktisk kontroll kan beskrives som å ha kontroll uten å ha full juridisk kontroll. Usikkerheten førte til at å konsolidere på bakgrunn av faktisk kontroll ble ansett som et prinsippvalg. Under den nye IFRS 10 er det uomtvistelig at faktisk kontroll fører til pliktig konsolidering. Dette medfører at alle selskap som benytter full IFRS, og som er i en situasjon der faktisk kontroll av et annet selskap kan være aktuelt, nå må foreta en vurdering og konkludere på om slik kontroll er tilstede eller ikke. Denne vurderingen etter IFRS 10 kan være krevende, og er svært tynt dekket i litteraturen. Det er mye litteratur som tar opp temaet, men omtalen begrenser seg gjerne til å behandle reglene kort på et overordnet plan.

Vi vil med denne oppgaven gå dypt ned i hvordan denne vurderingen skal gjøres under IFRS 10. Dette medfører å tolke hva de nye reglene innebærer. Da dekningsgraden av dette temaet i litteraturen er begrenset til å omtale reglene på et overordnet plan, medfører dette en vesentlig egeninnsats for å finne ut av hva reglene betyr. Videre vil vi se på fornuften av de nye reglene i IFRS 10, det vil si om reglene er egnet til å gi gode regnskapsmessige løsninger.

Kontrollmodellen i IAS 27 vil også bli tolket i tilknytning til faktisk kontroll, vi stiller også spørsmålsteget ved det prinsippvalget som ble praktisert under IAS 27.

I tillegg til å vurdere faktisk kontroll i tilknytning til regelverkene foretar vi også en praksisundersøkelse på 161 selskaper notert på Oslo Børs. Hensikten med dette er blant annet å finne ut mer om hvilke virkninger plikten til å konsolidere faktisk kontrollerte selskaper under IFRS 10 kan få i praksis.

Kapittel 1, 2 og 3 inneholder henholdsvis innledning, metode og regnskapsteori. I kapittel 4 definerer vi hva som menes med faktisk kontroll. I kapittel 5 behandler vi faktisk kontroll under IAS 27. Kapittel 6 tar for seg en omfattende vurdering av faktisk kontroll under IFRS 10, der selve kontrollvurderingen får et hovedfokus. Vi omtaler også kort faktisk kontroll under NGAAP og IFRS for SME, dette gjøres i kapittel 7. Kapittel 8 tar for seg utførelse og funn i vår praksisundersøkelse. I kapittel 9 gjør vi oss opp en mening om fornuften av reglene for faktisk kontroll, dette kapitlet inneholder også vår konklusjon. Kapittel 10 og 11 inneholder henholdsvis kildeliste og vedlegg til masteroppgaven.

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG.....	II
INNHALDSFORTEGNELSE	III
1. INNLEDNING.....	1
1.1 BESKRIVELSE AV TEMA.....	1
1.2 PROBLEMSTILLING	3
1.3 AVGRENSNING OG PRESISERING.....	5
2. VITENSKAPELIG METODE.....	7
2.1 METODE.....	7
2.2 NÆRMERE OM RETTSKILDEFAKTORENE UNDER IFRS	9
2.3 HENSIKTEN MED INTERVJU OG VALG AV INTERVJUOBJEKTER	10
3. REGNSKAPSTEORI	13
3.1 FORMÅL OG BRUKERNE AV REGNSKAPET	13
3.2 FUNDAMENTALE KVALITETSKRAV	13
3.3 NÆRMERE OM KONSERNREGNSKAP.....	14
4. DE FACTO KONTROLL	16
4.1 INNHOLDET I BEGREPET «DE FACTO KONTROLL»	16
5. IAS 27.....	19
5.1 KONTROLLBEGREPET I IAS 27	19
5.1.1 Makt til å styre (IAS 27.4)	20
5.1.2 Å oppnå fordeler av foretakets aktiviteter (IAS 27.4).....	21
5.2 FAKTISK KONTROLL I IAS 27	22
5.2.1 Utviklingen av faktisk kontroll som regnskapsprinsipp.....	26
5.3 KONSOLIDERINGSPROSJEKTET	29
5.3.1 Bakgrunn for konsolideringsprosjektet.....	30
6. IFRS 10	31
6.1 KONTROLLBEGREPET	32
6.1.1 Makt over et foretak (IFRS 10.7 a)).....	33
6.1.1.1 Eksisterende rett	33
6.1.1.2 Relevante aktiviteter.....	35
6.1.2 Variabel avkastning (IFRS 10.7 b)).....	36
6.1.3 Mulighet til å bruke makt til å påvirke avkastning (IFRS 10.7 c))	37
6.2 AVSLUTTENDE ORD OM KONTROLL	37

6.3 FAKTISK KONTROLL I IFRS 10	37
6.3.1 Vurderingen av de facto kontroll.....	39
6.3.1.1 Faktisk kontroll på bakgrunn av stemmeretter (IFRS 10.B42 a))	39
6.3.1.2 Kontraktsmessige avtaler og potensielle stemmeretter (IFRS 10.B42 b) og c))	44
6.3.1.3 Vurdering av andre fakta og omstendigheter (IFRS 10.B42 d))	46
6.3.1.4 Når konklusjonen om makt ikke er klar.....	58
6.3.1.5 Tidspunktet for de facto kontroll	59
7. IFRS FOR SMES, NY NORSK REGNSKAPSSTANDARD OG NRS 17.....	62
7.1 IFRS FOR SMES.....	62
7.1.1 Kontrollbegrepet i IFRS for SMEs	63
7.2 NY NORSK REGNSKAPSSTANDARD OG NRS 17	63
7.2.1 Kontrollbegrepet i ny NRS og NRS 17.....	64
8. ANALYSE PÅ OSLO BØRS	65
8.1 FREMGANGSMÅTE.....	65
8.2 RESULTAT	66
8.3 POTENSIELLE FEILKILDER OG TOLKNING AV RESULTAT	67
9. REFLEKSJON OG KONKLUSJON.....	69
9.1 REFLEKSJON.....	69
9.1.1 Regnskapsprodusentperspektivet.....	69
9.1.2 Regnskapsbrukerperspektivet	71
9.2 KONKLUSJON PÅ PROBLEMSTILLINGEN	73
10. KILDER.....	76
11. VEDLEGG	79

1. Innledning

1.1 Beskrivelse av tema

Et morforetak er et foretak som kontrollerer et eller flere datterforetak. Ulike regnskapsspråk kan ha forskjellige definisjoner av det å ha kontroll, der gjeldende definisjon i de respektive regelverk er avgjørende for om konsolidering skal foretas eller ikke. Når man snakker om kontroll i konsernsammenheng, snakker man generelt sett om en situasjon der morforetaket har bestemmende innflytelse over datterselskapet. Dette vil si at mor evner å få det som hun vil når viktige avgjørelser i datterselskapet skal tas. Kontroll settes ofte i sammenheng med å eie over 50 % av stemmeberettigede aksjer i et selskap man har investert i. Avtaler og andre juridisk retter kan også være kilder til kontroll. Der stemmeretter eller andre juridiske retter alene gir kontroll, refereres dette gjerne til som juridisk kontroll. Denne masteroppgaven tar imidlertid for seg konsolidering på bakgrunn av det som gjerne kalles faktisk kontroll. Vi kommer tilbake til hva som menes med faktisk kontroll i kapittel 4, foreløpig kan vi nøye oss med å si at faktisk kontroll er å ha kontroll uten å ha full juridisk kontroll.

Oppgaven fokuserer på regnskapsspråket IFRS. Inntil nylig har IAS 27 vært den gjeldende standarden for konsolidering under IFRS, og videre kilden til kontrollbegrepet i dette regnskapsspråket. Som vi vil komme tilbake til har det vært uklart om faktisk kontroll er en del av kontrollkonseptet under IAS 27, og videre om et selskap skulle konsolideres på bakgrunn av denne kontrollformen. Nylig ga IASB ut en ny regnskapsstandard som skal gjelde for konsernregnskap. IFRS 10 erstatter den delen av IAS 27 som omhandler konsernregnskap, og introduserer et helt nytt kontrollkonsept. Under IFRS 10 er det uomtvistelig at faktisk kontroll er omfattet av kontrolldefinisjonen. Den nye standarden er detaljrik og inneholder en omfattende veiledning som skal følges ved vurderingen av om en investor kontrollerer et selskap det er investert i på bakgrunn av faktisk kontroll. Vurderingen har potensial til å bli svært omfattende, og krever utstrakt bruk av skjønn.

Vurderingen av faktisk kontroll i henhold til IFRS 10 er lite dekket i litteraturen. Grunnen til dette er antagelig at standarden er ny og ikke har vært anvendt i praksis over en viss tid. En del litteratur tar opp gangen i vurderingen av faktisk kontroll på overflaten, men går i liten grad ned og diskuterer detaljene i reglene. Vi mener det kan være interessant å dykke dypere i hva som kreves av reglene i

IFRS 10, og hvordan vurderingen av faktisk kontroll skal foretas. Grunnet at standarden er ny, og reglene i liten grad er dekket i detalj i litteraturen, krever valget av temaet en omfattende egentolkning av reglene. Dette anser vi som både krevende og lærerikt.

Temaet er etter vår mening viktig. Veiskillet mellom konsernregnskap eller ikke konsernregnskap er at investor kontrollerer et eller flere selskap han har investert i. Uklarhetene i IAS 27 medførte, som vi vil komme tilbake til, at konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll i praksis ble ansett som et prinsippvalg. Dermed kunne hele vurderingen av faktisk kontroll i prinsippet velges bort. Som sagt endrer den nye standarden dette, og alle selskap som benytter IFRS og som er i en situasjon der faktisk kontroll kan være aktuelt, må nå foreta en vurdering. Å kartlegge hva en slik vurdering innebærer vil dermed være viktig. Reglene kan være kilde til at selskap som før ikke har utarbeidet konsernregnskap nå må gjøre dette. Reglene kan også få virkninger for eksisterende konsern ved at de nå må konsolidere selskaper som før eksempelvis er ansett som et tilknyttet selskap og dermed er regnskapsført i henhold til IAS 28 eller ble ansett som felleskontrollert virksomhet og regnskapsført i samsvar med IAS 31 (nå IFRS 11). Eksempelvis må Aker ASA i sitt konsernregnskap fra regnskapsåret 2014 foreta full konsolidering av Aker Solutions ASA og Kværner ASA på bakgrunn av reglene for faktisk kontroll i IFRS 10¹. Disse selskapene er nå ansett som tilknyttede selskap og er regnskapsført etter egenkapitalmetoden. For regnskapsåret 2013 ville full konsolidering resultere i at blant annet regnskapslinjen «driftsinntekter» i Akers konsernregnskap øker fra 8,1 mrd. til 61,5 mrd., noe som tilsvarer en økning på 659,3 %. Videre blir regnskapsposten «eiendeler» økt fra 46,3 mrd. til 94,1 mrd., noe som tilsvarer en økning i balansesummen på drøyt 103 %.² Det er altså ingen tvil om at reglene potensielt kan få store konsekvenser i praksis.

¹ Aker ASA Årsrapport 2013, note 3.

² Aker ASA Årsrapport 2013, note 3.

1.2 Problemstilling

Denne masteroppgaven omhandler virksomhetssammenslutninger på bakgrunn av faktisk kontroll.

Under IFRS har det inntil nylig vært uklart om faktisk kontroll var en del av kontrollkonseptet.³ Den erstattede IAS 27 var uklar på dette punktet, noe som i praksis ledet til at konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll ble ansett som et valg av regnskapsprinsipp⁴. Dette til tross for at IASB eksplisitt har uttalt at kontrolldefinisjonen i IAS 27 er ment å omfatte faktisk kontroll. Det var også uklart, hvis faktisk kontroll var omfattet av kontrolldefinisjonen, hvor vid vurderingen skulle være.

I den nye IFRS 10 er det helt klart at faktisk kontroll er en del av kontrollbegrepet. Standarden introduserer ikke minst en helt ny kontrolldefinisjon, men også en omfattende veiledning til vurderingen av om faktisk kontroll foreligger. Selv om IFRS 10 gir mye veiledning, er konseptet faktisk kontroll av natur noe litt u håndfast, noe som kan gjøre kontrollvurderingen krevende.

Som en hoveddel i denne masteroppgaven analyserer og tolker vi de nye reglene i IFRS 10. Vi foretar en vurdering av hva reglene betyr, eventuelle utfordringer med reglene, samt av om reglene er fornuftige slik de foreligger. Selve vurderingen av om faktisk kontroll foreligger har et hovedfokus i oppgaven. Vi foretar også en vurdering av om praksis inntil nå har vært i henhold til reglene i IAS 27, samt av om reglene i IFRS 10 faktisk medfører noen realitetsendring. Behandlingen av IAS 27 vil naturlig nok bli mer begrenset enn behandlingen av IFRS 10. Dette begrunnes med at IAS 27 nå er utgått, og at det naturligvis er mer relevant for leseren å få et innblikk i de nye reglene.

³ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011 s. 424.

⁴ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011 s. 425.

Det vi tar sikte på i denne masteroppgaven, innenfor temaet

virksomhetssammenslutning uten juridisk kontroll, er derfor å:

- Analysere og sette et kritisk blikk på reglene for konsolidering på bakgrunn av *faktisk kontroll* under IFRS 10.
- Vurdere de praktiske konsekvensene av de nye reglene i IFRS 10, både for regnskapsprodusenter og regnskapsbrukere.
- Vurdere regelverket i den erstattede IAS 27 i tilknytning til om *faktisk kontroll* er en del av kontrollbegrepet, om praksis har vært i henhold til regelverket, samt vurdere om IFRS 10 medfører noen realitetsendring fra erstattet IAS 27.
- Vurdere på et generelt plan om konsolidering på bakgrunn av *faktisk kontroll* fører til økt regnskapskvalitet.

Med bakgrunn i dette er den overordnede problemstillingen i vår masteroppgave:

De facto kontroll under IFRS 10: Hva er reglene, er reglene fornuftige og representerer de noen realitetsforskjell fra tidligere IAS 27?

1.3 Avgrensning og presisering

Under temaet vi har valgt for denne masteroppgaven er det potensielt mye å ta tak i. Oppgaven har imidlertid en viss størrelsesramme vi må forholde oss til, noe som gjør at vi ikke kan behandle alle grener på stammen. Reglene for faktisk kontroll kan diskuteres i flere sammenhenger. Oppgaven avgrenses i stor grad av problemstillingen, men vi vil for ordensskyld gi noen korte henvisninger til forhold vi ikke dekker.

Dersom en investor har kontroll etter kontrolldefinisjonen i gjeldende regelverk, utløser dette full konsolidering. Dersom investor ikke har kontroll, men har en betydelig eierandel kan det være snakk om et tilknyttet foretak (TS). Dersom flere investorer styrer et selskap sammen kan det være snakk om en felleskontrollert virksomhet (FKV). Resultatet av at en investor vurderer at kontroll ikke foreligger er ofte at selskapet han har investert i blir behandlet som et TS eller en FKV. Dette resulterer i at det ikke foretas full konsolidering, men at egenkapitalmetoden eller bruttometoden (forholdsmessig konsolidering) benyttes. Vi drøfter ikke forskjellen mellom full konsolidering og andre måter å regnskapsføre investeringer i et selskap på. Vi går heller ikke inn på teknisk utførelse av full konsolidering. For øvrig vil måten å konsolidere på være den samme uavhengig av om man har juridisk kontroll eller faktisk kontroll.

Hvordan reglene blir tolket og anvendt kan tenkes å bli påvirket av kulturelle- og institusjonelle forskjeller. Særlig kan dette påvirke hvordan kontrolldefinisjonen i IAS 27 tolkes, og videre om faktisk kontroll leses inn under denne. Forskjellige jurisdiksjoner kan også ha lokale regelverk som kan tenkes å påvirke anvendelsen av reglene. Vi drøfter ikke om og eventuelt hvordan kulturelle og institusjonelle forskjeller kan påvirke tolkningen og anvendelsen av reglene. Under dette ligger også at vi ikke går inn på for eksempel den norske (allmenn)aksjelovens eventuelle påvirkning. Eksempelvis kan det tenkes at flertallskrav for gitte vedtak i generalforsamling, jf. asal/asl kapittel 5, kan påvirke vurderingen av faktisk kontroll. Reglene for faktisk kontroll under IFRS drøftes altså ikke i tilknytning til enkeltregler i andre lover.

IFRS 10 erstatter, i tillegg til konsernregnskapsdelen i IAS 27, også SIC 12 som regulerte konsolidering av foretak for særskilte formål, også kalt SPE'er. Vi behandler ikke SIC 12 i denne masteroppgaven. Vi behandler heller ikke notekravene som følger av IFRS 12 eller oppkjøpsanalyse i henhold til IFRS 3.

Utover disse avgrensningene ber vi leseren forholde seg til hva som ligger under problemstillingen.

Avslutningsvis i dette kapitlet må presiseres følgende;

Når vi i denne oppgaven bruker ordet «regnskap» henviser vi til et konsernregnskap. «Regnskap» må kun tolkes som et separat finansregnskap, altså et selskapsregnskap, dersom det er eksplisitt henvist til dette.

Det ligger ikke under vår problemstilling å behandle NGAAP eller IFRS for SME.

Vi finner det imidlertid naturlig å gi en begrenset omtale av faktisk kontroll under NGAAP og IFRS for SME. Dette vil imidlertid bli gjort meget kort og generelt.

Vi omtaler da også kort forslaget til ny norsk regnskapsstandard for øvrige foretak.

I vedlegg 3 finnes en ordliste der vi definerer enkelte ord og uttrykk vi benytter i denne masteroppgaven.

2. Vitenskapelig metode

Dette kapittelet tar for seg typen forskningsmetode som er benyttet for utarbeidelse av denne masteroppgaven.

Det finnes flere typer av forskningsmetoder. Hvilken metode som benyttes avhenger av hvilken metode som er best egnet til å gi svar på den problemstillingen oppgaven tar utgangspunkt i. For å kunne forsvare vårt valg av metode redegjør vi først for hovedtyper av forskningsmetoder, før vi ut fra dette argumenterer for hvilken metode vi har valgt.

2.1 Metode

En hensiktsmessig tilnærming til problemstillingen i en masteroppgave krever at det velges riktig vitenskapelig metode. Vitenskapelig metode deles ofte inn i tre hovedtyper, nemlig kvalitativ metode, kvantitativ metode og juridisk metode.

Kvalitativ metode benyttes ofte i studier der forskeren ønsker å forstå et fenomen eller få økt innsikt i et tema. Undersøkelsesspørsmålet kan være mindre strukturert, og det benyttes derfor ofte et eksplorativt undersøkelsesdesign. Dette vil si at tilnærmingen til undersøkelsesspørsmålet ofte er undersøkende og fleksibel. Ved kvalitativ metode arbeider man seg ofte gjennom dataen etter hvert som den innhentes. Etter hvert som dataen analyseres blir som regel også svaret på problemstillingen mer og mer klart⁵.

Kvantitativ metode benyttes ofte til undersøkelser der forskeren ønsker å teste en hypotese eller verifisere en teori. Undersøkelsesspørsmålet er som regel meget godt definert, og forskeren planlegger i detalj hvordan løsningen på spørsmålet skal finnes. Ved kvantitativ metode benyttes derfor vanligvis et deskriptivt eller ett kausalt forskningsdesign. Det samles ofte inn større mengder data, der dataen bearbeides og kvantifiseres. Analyse av dataene gjøres først etter at dataene er innhentet. Ofte brukes det statistiske metoder til å generalisere resultatet fra et utvalg til en populasjon. Studien er som regel resultatorientert og fokuserer på

⁵ Ghauri og Grønhaug, 2010, s. 104-105 og 196-197.

verifikasjon, det vil si at hensikten med studien ofte er å finne en eller flere egenskaper ved det som testes, heller enn å forstå hvorfor det er slik.⁶

Skillet mellom kvalitativ og kvantitativ metode henviser ikke kun til spørsmålet om kvantifisering, men har altså også å gjøre med målet for forskningen og formen på problemstillingen. Selv om de fleste forskere holder seg til en metode, er det også mulig å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode i en og samme studie.⁷

Juridisk metode vil si at man tolker relevante rettskildefaktorer for å kunne komme frem til en rettsregel. En rettskildefaktor er betegnelsen på et sted der de argumenter som utgjør en rettsregel kan hentes fra. Eksempler på rettskildefaktorer kan være lovtekster og lovforarbeider. En rettsregel kjennetegnes gjerne ved at den gir rettigheter og plikter som kan tvangsgjennomføres i rettsapparatet.⁸

For å finne frem til rettsregelen kartlegger vi først innholdet i hver relevant rettskildefaktor, dette kalles gjerne tolkning i snever forstand. Etter vi har kartlagt innholdet i hver enkelt rettskildefaktor må vi vurdere det endelige innholdet i reglen, vi går over til å tolke i vid forstand. Det kan nemlig hende at slutningene vi kan trekke ut fra de forskjellige rettskildefaktorene spriker, da må disse slutningene vektes, altså vi må finne ut hvilken betydning vi skal tillegge de forskjellige faktorene. Etter å ha tolket alle relevante faktorer, og etter å ha veid disse mot hverandre, dannes et bilde av sluttproduktet –altså rettsregelen.⁹

Ut fra vår problemstilling og hensikt med denne masteroppgaven har vi valgt å benytte juridisk metode. I henhold til problemstillingen skal vi blant annet finne hva som er reglene for konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll under IFRS 10. Vi er opptatt av hvilke vurderinger som må gjøres når det skal bestemmes om en investor kontrollerer et foretak det er investert i, uten at investoren har full juridisk kontroll. For å finne svaret på dette kreves det at vi tolker alle relevante rettskildefaktorer, samt avveier disse for å finne frem til rettsreglene på området.

⁶ Ghauri og Grønhaug, 2010, s. 104-105 og 196.

⁷ Ghauri og Grønhaug, 2010, s. 105.

⁸ Boe, 2012, s. 27 og 84.

⁹ Ghauri og Grønhaug, 2010, s. 94-95.

Relevante rettskildefaktorer vil blant annet være standardtekster, forarbeider og anerkjent litteratur på området (nærmere omtale under neste delkapittel).

En del av oppgaven går også ut på å finne ut om den nye standarden medfører noen realitetsforskjell fra tidligere regelverk i IAS 27. For å kunne ta stilling til dette må vi også finne frem til hva reglene var under IAS 27.

I tillegg til å utlede rettsreglene, drøfter vi også hvorvidt vi mener rettsreglene er fornuftige slik de foreligger. Vi drøfter praktisk anvendelse av reglene, og gir vårt syn på om reglene er egnet til å gi gode resultater. Det vil si at vi også driver rettspolitikk. I jussen benyttes ofte det latinske begrepet *de lege ferenda* om nettopp dette.¹⁰

2.2 Nærmere om rettskildefaktorene under IFRS

I denne oppgaven skriver vi hovedsakelig om IFRS. For å kunne finne frem til rettsreglene under IFRS må vi tolke relevante rettskildefaktorer til IFRS.

Den viktigste rettskildefaktoren til IFRS er selve standarden. Standardteksten kan sammenlignes med en lovtekst, og vil være den rettskildefaktoren vi først vil tolke. Dersom standarden inneholder integrerte vedlegg, får disse samme rettslige status som selve standardteksten. I tillegg til standardene utgis tolkninger. Det hører under Den internasjonale tolkningskomité for finansiell rapportering (IFRIC) å utgi slike tolkninger. IFRIC er et organ under IASB. Dersom en regnskapsmessig problemstilling ikke er spesifikt omtalt i standardene, ligger det under IFRIC å gi veiledninger. For å sikre en ensartet anvendelse av standardene, gir IFRIC også ut tolkninger på områder som er uklare eller der en uheldig praksis har eller er i ferd med å utvikle seg.¹¹ I tillegg til standarder og tolkninger ser man også hen til forarbeidene til standardene ved et tolkningsspørsmål. Forarbeidene, eller de såkalte Basis for Conclusions, må tillegges betydelig vekt i tilfeller der ordlyden i standardene ikke gir klarhet i hvordan man skal løse et regnskapsspørsmål.¹²

Til grunn for IFRS ligger IASB sitt Conceptual framework, eller det konseptuelle rammeverket på norsk. Dersom det er usikkert hva rettsregelen er etter å ha tolket

¹⁰ Boe, 2012 s. 59.

¹¹ IFRS på Norsk, 2011 s. 667.

¹² Huneide et al. 2009, s. 968.

standarden og autoritative fortolkninger, kan rammen være en kilde til å løse et regnskapsproblem.

Videre kan uttalelser fra andre standardsettende organer som benytter samme rammeverk, ses hen til. Regnskapslitteratur og bransjepraksis kan også være relevante rettskildefaktorer.

Overstående rettskildefaktorer er satt opp i samsvar med kildehierarkiet i IAS 8.7 til 8.12.

2.3 Hensikten med intervju og valg av intervjuobjekter

Vi har valgt å benytte intervjuer for bedre å kunne løse vår problemstilling.

Intervjuer er en velegnet måte å fremskaffe beslutningsinformasjon på. Ved å benytte en riktig intervjuform til å intervju egnede intervjuobjekter kan man fremskaffe informasjon som er svært relevant for å kunne løse en problemstilling.

Når det gjelder intervjuform skiller vi ofte mellom tre typer; strukturerte, halvstrukturerte og ustrukturerte intervjuer. I *strukturerte intervjuer* benyttes en standardisert miks av spørsmål med definerte svaralternativer. Denne type intervju benyttes ofte der hensikten er å kvantifisere svarene til bruk i målinger basert på statistiske metoder.¹³ *Halvstrukturerte* intervjuer går ut på at intervjueren bruker mer eller mindre standardiserte spørsmål til å lede intervjuet, og der respondenten får mulighet til å svare mer fritt enn i strukturerte intervjuer.¹⁴ I *ustrukturerte intervjuer* gis respondenten adgang til å prate fritt om temaet som intervjueren introduserer. Intervjueren kan gi ledende spørsmål, men intervjutypen kjennetegnes gjerne ved at svar og spørsmål ikke er strukturert på noen nærmere bestemt måte.¹⁵

Vi har basert oss på en blanding av halvstrukturerte og ustrukturerte intervjuer i denne masteroppgaven. Intervjuene ble utført ved at vi ledet samtalen inn mot spørsmål vi på forhånd ønsket å få svar på, men der intervjuobjektene i tillegg til å besvare konkrete spørsmål fikk anledning til selv å snakke fritt rundt relevante

¹³ Ghauri og Grønhaug, 2010, s. 126.

¹⁴ <http://www.stud.hio.no/hf/ergo/grp1/kapitel4/kapitel4-1.htm>

¹⁵ Ghauri og Grønhaug, 2010 s. 126.

temaer. I flere av intervjuene innledet vi til toveis diskusjoner rundt temaene, noe vi fikk godt utbytte av.

Valg av riktige intervjuobjekter er viktig for at informasjonen som skal fremskaffes gjennom intervjuene skal ha god kvalitet og være relevant for å kunne løse problemstillingen. For å kunne velge riktige intervjuobjekter bør man ha en klar formening om hva man ønsker å få ut av intervjuene. Hensikten vår er eksempelvis ikke å intervju et representativt og tilfeldig utvalg personer fra en bestemt populasjon, for så å kunne gjøre meningsmålinger basert på statistisk analyse. Hensikten vår er å finne frem til personer med ekspertise innen vårt tema, som kan gi kvalifiserte synspunkter på det vi skriver om.

Til vår masteroppgave har vi derfor håndplukket intervjuobjekter som er blant Norges fremste fagpersoner på de områder vi skriver om.

Vi har intervjuet ulike fagpersoner til de forskjellige delene av problemstillingen vår. Felles for alle intervjuene er at det underliggende temaet har vært faktisk kontroll.

Steinar Sars Kvifte, Peggy Torgersen Berner og Jan Aastveit har alle ledende ekspertise innen IFRS. Disse fagpersonene har vært til god hjelp når det gjelder tolknings spørsmål til enkelte regler i IFRS 10 og erstattet IAS 27, samt praktisk anvendelse av reglene. De har også vært til stor hjelp for å vurdere positive og negative sider ved de nye reglene for faktisk kontroll i IFRS 10.

Professor *Erlend Kvaal* forsker på fagområdet finansiell rapportering ved Handelshøyskolen BI. Han har kommet med gode innspill når det gjelder fornuften av de nye reglene for faktisk kontroll i IFRS 10, samt hvilke praktiske konsekvenser reglene er egnet til å få.

Som sagt vil vi også kort behandle faktisk kontroll i NGAAP og IFRS for SME, og har funnet det fornuftig også å foreta intervjuer i denne sammenheng.

Erik Løkken Østli er prosjektleder for arbeidet med ny norsk regnskapsstandard for øvrige foretak, og har bidratt med kunnskap om hvordan denne standarden er ment å dekke faktisk kontroll i konsernsammenheng. Til dette temaet har også *Elisabet Ekberg* hjulpet oss med enkelte klargjøringer på spørsmål vi har hatt,

eksempelvis forholdet mellom reglene for faktisk kontroll i NRS 17 og forslaget til den nye norske regnskapsstandarden.¹⁶

Formålet med intervjuet og hvilke temaer vi ønsket å snakke om ble kommunisert til intervjuobjektene på forhånd av intervjuet. Dette gjorde det mulig for intervjuobjektene å tenke over temaet og forberede seg, noe som minsker sjansen for uoverveide svar.

I vedlegg 1 har vi utarbeidet en detaljert beskrivelse av intervjuobjektene.

¹⁶ For ordensskyld gjør vi oppmerksom på at Elisabeth Ekberg ikke er intervjuet på lik linje med de andre fagpersonene, men at hun har besvart spørsmål via e-post.

3. Regnskapsteori

I dette kapitlet velger vi å omtale formålet med regnskap, hvem som anses som brukerne av regnskapet, fundamentale kvalitetskrav til regnskap og konsernregnskap. Dette gjør vi fordi det er vanskelig å diskutere fornuften av regnskapsregler uten å ha en formening om hva som er formålet med regnskap.

3.1 Formål og brukerne av regnskapet

Det finnes i litteraturen ulike definisjoner på hva som er formålet med årsregnskap. Fellestrekkene for dem alle er at det handler om å tilby finansiell informasjon som interessenter selv ikke kan fremskaffe innenfor en rimelig kostnadsramme. Siden vi forholder oss til IFRS er det naturlig at vi legger formålet med IFRS til grunn for videre diskusjon. Formålet med IFRS kan sies slik,

*«formålet med finansiell rapportering er å tilby finansiell informasjon om rapporteringsselskapet som er til nytte for eksisterende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer i beslutningstaking».*¹⁷

Eksempler på beslutninger kan være å kjøpe, selge eller holde egenkapital og gjeldsinstrumenter, samt tilby lån og annen form for kreditt til selskapet.

Selv om regnskapet potensielt har mange ulike brukere som hver for seg har ulikt informasjonsbehov, erkjenner man at det er svært kostbart å fremskaffe informasjon som vil tilfredsstille alle. Konklusjonen er at årsregnskapet primært retter seg mot investorer og kreditorer. Det er disse vi har i bakhodet når vi senere i oppgaven diskuterer konsekvenser for «brukerne» av regnskapet.

3.2 Fundamentale kvalitetskrav

Ved omtale av kvalitetskrav legger vi IASBs konseptuelle rammeverk til grunn.

¹⁷ Conceptual Framework, 2010, OB 2.

Det er to fundamentale kvalitetskrav regnskapet må inneholde for å tilfredsstille formålet med regnskap, jf. QC 4.

Relevans

Relevant finansiell informasjon er informasjon som kan være til nytte for brukerne i beslutningstaking. Informasjon anses som relevant selv om den ikke benyttes, jf. QC 6.flg.

Troverdighet

Det har pågått en relevans versus pålitelighet-diskusjon i regnskapsmiljøet.¹⁸ Noen hevder at pålitelighet er det viktigste, mens andre har den holdningen at relevans må veie tyngst. Kvalitetskravene er ikke nødvendigvis motstridende, men de kan være det. Antagelsen bygger på at pålitelige regnskap som ikke er relevante ikke tilfredsstiller brukernes behov. Pålitelighet er i rammen erstattet med «troverdige representasjon».

For at regnskapsinformasjon skal være nyttig må informasjonen vise relevante økonomiske fenomener på en troverdig måte. For at en fremstilling skal være helt troverdig må den være fullstendig, nøytral og fri for feil, jf. QC.12 flg.

Forsterkende kvalitative kvalitetskrav

I tillegg til de to fundamentale kvalitetskravene, har IASB definert fire kvalitative karakteristikk som anses å forbedre regnskapsinformasjonen, jf. QC 19. Disse kvalitetskravene er sammenlignbarhet, verifiserbarhet, tidsriktighet og forståelighet. For en nærmere redegjørelse av disse referer vi til rammens QC 20-32.

3.3 Nærmere om konsernregnskap

Det finnes ulike måter å innrette en virksomhet på. En virksomhet kan finne det fordelaktig å organisere seg gjennom flere selvstendige juridiske enheter. En annen type virksomhet kan ha organisert seg ved hjelp av avdelinger og/eller filialer som alle hører inn under samme juridiske enhet. Uten videre kan det i et

¹⁸ Huneide et. al, 2010, s 85.

slikt tilfelle være vanskelig for en investor å gjennomføre en fornuftig sammenligning av virksomhetene. Hensikten med å utarbeide et konsernregnskap er å vise alle selskapene som inngår i et konsern som en økonomisk enhet.¹⁹ Det finnes i hovedsak to syn på hvordan et konsernregnskap bør utarbeides. Den som er lagt til grunn for IAS 27/IFRS 10 kalles enhetssynet og innebærer at de kontrollerende og ikke-kontrollerende eierinteressene fremstilles samlet som konsernets egenkapital. Det andre synet kalles eiersynet, som kort fortalt innebærer at kontrollerende eiers andel av egenkapitalen i konsernet føres opp som egenkapital, mens ikke-kontrollerende eierinteresse er ansett som gjeld.²⁰

Ved utarbeidelse av konsernregnskap konsolideres datterforetak fullt ut. I sin korteste form innebærer dette at man legger sammen hver enkelt regnskapslinje for mor og datter. Dersom for eksempel morforetaket i konsernet ikke har kontroll over et selskap, men innehar betydelig innflytelse over selskapet, kalles dette et tilknyttet selskap. Ved innarbeidelse av et tilknyttet selskap i konsernregnskapet benyttes egenkapitalmetoden. I sin enkleste form innebærer egenkapitalmetoden at man regnskapsfører investeringen til kostpris (aksjer i TS) og deretter justerer den regnskapsførte verdien med investors andel av resultatet.²¹ Ofte betegnes egenkapitalmetoden som en form for en linjes konsolidering.

¹⁹ Granlund et al. 2010, s. 17.

²⁰ Granlund et al. 2010, s. 17.

²¹ Granlund et al. 2010, s. 196.

4. De facto kontroll

4.1 Innholdet i begrepet «de facto kontroll»

Innholdet i begrepet «de facto kontroll» er ikke nødvendigvis helt lett tilgjengelig. Ofte tillegges begrepet forskjellige betydninger, og begrepet brukes ofte ukritisk uten noen nærmere definisjon. Det anses derfor nødvendig å avgrense betydningen til formål for denne oppgaven.

I sin alminnelige form er begrepet «*de facto*» et latinsk uttrykk som oversatt til norsk vil bety «faktisk» eller «i virkeligheten».²²

Begrepet «*de facto kontroll*» eller «*faktisk kontroll*» vil i det videre diskuteres i en setting der en investor skal vurdere om han alene har kontroll over en økonomisk enhet som han har investert i. Det henvises til behandlingen av de ulike regnskapsstandardene for nærmere definisjon av begrepet *kontroll* isolert sett.

De facto kontroll er et vidt begrep, og er videre ikke lett å definere konkret. Når vi i denne oppgaven refererer til begrepet er meningen å henvise til en situasjon der en investor kontrollerer en annen økonomisk enhet på bakgrunn av faktiske omstendigheter, heller enn på bakgrunn av formaliteter. *De facto kontroll* foreligger altså når en investor i realiteten har kontroll over en annen økonomisk enhet, uten at investoren har tilstrekkelig juridisk makt over enheten.

Et eksempel på et faktisk forhold som kan gi kontroll kan være at en investor over lengre tid har vist evne til å kontrollere et selskap han har investert i via å kontrollere nær halvparten av stemmene, mens de andre stemmene er meget spredt og jevnt fordelt.

Ofte refereres det i faglitteraturen og i dagligtalen til en situasjon der kontroll foreligger uten at investoren innehar majoritetsandelen av stemmene når det tales om faktisk kontroll. Dette er imidlertid noe upresist, og det er derfor nyttig å gjøre denne generelle henvisningen noe smalere.

²² Store Norske Leksikon. http://snl.no/de_facto

I tillegg til at juridisk kontroll kan være forankret i flertallsregler i eksempelvis lov eller selskapsvedtekter, kan juridisk kontroll også foreligge via andre avtaler. Dersom en investor kontrollerer 20 % av stemmene i et selskap, men også har en avtale som gir investoren rett til å styre selskapets økonomiske disponeringer og finansielle prinsipper, kan også kontroll være oppnådd på juridisk grunnlag alene. Det samme gjelder eksempelvis dersom investoren sitter på en opsjon som gir han potensielle stemmeretter, som hvis den utøves vil gi investoren majoriteten av stemmene. Dette er to eksempler på kontroll som kan foreligge som følge av andre forhold enn at investoren har direkte stemmemajoritet, men vil ikke komme inn under hva som her menes med faktisk kontroll. Det er avgjørende faktum i disse to eksemplene er fortsatt juridisk forankret.

Mens juridisk kontroll oppnås på bakgrunn av en eller flere former for juridisk bindende avtaler eller regelverk og således er juridisk beskyttet, er faktisk kontroll ofte et resultat av ubeskyttet makt. Faktisk kontroll er en naturlig konsekvens av mer eller mindre håndfaste realiteter, som gjør at det er høy sannsynlighet for at investoren har bestemmende innflytelse. Selv om sannsynligheten for kontroll er stor når en investor konsoliderer en investeringsenhet på bakgrunn av faktisk kontroll, er det alltid en viss mulighet for at kontrollen kan bryte som følge av hendelser som investor ikke har bestemmende innflytelse over.

Dersom en investor har vurdert det slik at faktisk kontroll er til stedet på grunnlag av at han kontrollerer nær halvparten av stemmene i et selskap, mens de andre stemmene er jevnt fordelt på et stort antall mindre investorer, er det alltid en viss sjans for at de andre investorene kan klare å samhandle mot den største investoren. Sannsynligheten er liten, men den er positiv.

Det er med andre ord tryggere for investor å ha full juridisk kontroll enn å ha de facto kontroll.

Selv om vi skiller mellom makt som er juridisk forankret og makt som er et resultat av faktiske forhold, er det ikke noe i veien for at juridiske og de facto makt –skapende forhold til sammen kan gi kontroll. Snarere tvert i mot er det dette som normalt er tilfellet.

Som eksempel kan vi igjen se på et tilfelle der de facto kontroll er til stede på bakgrunn av at investoren kontrollerer nær halvparten av stemmene, og den resterende delen av stemmene er meget spredt og jevnt fordelt. For det første er

investors kontroll dels et resultat av juridiske retter ved at han sitter på eksempelvis 48 % av stemmeantallet. For det andre dels det reelle faktum at aldri mer enn 75 % av stemmene har vært representert når viktige avgjørelser skal tas, samt at de andre aksjonærene er for mange til at det er noen reell mulighet for at disse skal samhandle.

Den faktiske kontrollen skapes her av at en del av de som har juridiske rettigheter i målselskapet velger ikke å benytte seg av disse rettene, samt av det naturlige fenomenet at det er svært vanskelig å koordinere handlingene til en stor gruppe uavhengige subjekter.

I det videre vil altså faktisk kontroll være en referanse til en situasjon der en investor reelt sett har kontroll over en økonomisk enhet han har investert i, til tross for at investorens juridiske rettigheter isolert sett ikke er egnet til gi han denne kontrollen.

I denne oppgaven brukes «de facto kontroll» og «faktisk kontroll» om hverandre, og tillegges samme betydning.

Med utgangspunkt i temaet for denne masteroppgaven vil vi i det følgende ta for oss behandlingen av faktisk kontroll i IAS 27 og IFRS 10. Grunnet at IFRS 10 etter vår oppfatning er langt mer omfattende og krevende i forhold til IAS 27, velger vi å behandle standardene hver for seg. IAS 27 behandles derfor i kapittel 5, mens IFRS 10 behandles i kapittel 6. Dette gjør vi for å skape en struktur som er lett å forholde seg til. Under behandlingen av de to standardene redegjør vi først for kontrollbegrepet generelt, før vi behandler faktisk kontroll mer utførlig. Behandlingen av IAS 27 vil være en del mindre omfattende enn behandlingen av IFRS 10. Dette fordi den delen av IAS 27 som omhandler konsernregnskap nå ikke lenger vil være gjeldende når IFRS 10 trer inn. Forskjellen mellom standardene når det gjelder behandlingen av faktisk kontrollerte virksomheter, tas opp i kapittel 9.2.

5. IAS 27

IAS 27 Konsernregnskap og separat finansregnskap ble utgitt i 1989 og var effektiv fra 1.1.1990. Standarden har imidlertid vært gjennom en rekke endringer og revideringer siden den så dagens lys. Som følge av konsolideringsprosjektet (se avsnitt 5.3) ble IAS 27 Konsernregnskap og separat finansregnskap vesentlig endret, og tar nå kun for seg regulering av separat finansregnskap. Behandlingen av konsernregnskap ble samtidig med denne endringen lagt til den nye IFRS 10 (se kapittel 6). Når vi i det videre henviser til IAS 27, henviser vi til standarden slik den forelå **før** delen som omhandlet konsernregnskap ble tatt ut. IAS 27, slik den nå foreligger, behandles ikke videre i denne masteroppgaven.

Videre vil vi kort ta for oss kontrollmodellen under IAS 27 og vilkårene for når kontroll foreligger. Deretter konsentrerer vi oss om den typen kontroll som ikke utelukkende er basert på juridiske rettigheter.

5.1 Kontrollbegrepet i IAS 27

IAS 27 regulerer utarbeidelse og presentasjon av konsernregnskap til et konsern som kontrolleres av et morforetak, jf. IAS 27.1. I og med at et morforetak er

definert som et selskap som kontrollerer et eller flere datterforetak, jf. IAS 27.4, blir spørsmålet om hva som menes med kontroll sentralt.

Kontroll er definert som

«makt til å styre et foretaks finansielle og driftsmessige prinsipper i den hensikt å oppnå fordeler av foretakets aktiviteter» jf. IAS 27.4.

Videre utdyper IAS 27.13

«Kontroll antas å foreligge når morforetaket eier, direkte eller indirekte gjennom datterforetak, mer enn halvparten av stemmerettene i et foretak, med mindre og bare i unntaksvise tilfeller det klart kan vises at et slikt eierskap ikke gir kontroll. Kontroll foreligger når morforetaket eier en halvpart eller mindre av stemmerettene i et foretak der morforetaket har

a) makt over mer enn halvparten av stemmerettene gjennom avtale med andre investorer,

b) makt til å styre foretakets finansielle prinsipper og driftsprinsipper i henhold til vedtekter eller avtale,

c) makt til å oppnevne eller fjerne flertallet av medlemmene i styret eller i et tilsvarende styringsorgan, når kontrollen over foretaket ligger hos dette styret eller styringsorganet, eller

d) makt til å avgi flertallet av stemmene i styret eller i et tilsvarende styringsorgan, når kontroller over foretaket ligger hos dette styret eller styringsorganet.»

Kontrolldefinisjonen i IAS 27.4 innehar to vilkår som er sentrale for å oppnå kontroll, nemlig *makt til å styre* og *i den hensikt å oppnå fordeler*. Vi vil i det følgende behandle vilkårene separat.

5.1.1 Makt til å styre (IAS 27.4)

Hva som ligger i makt til å styre finansielle og driftsmessige prinsipper er ikke omtalt spesifikt i IAS 27. Det er heller ikke gitt noen eksempler eller veiledning i standarden. Det kan derfor være noe uklart ut ifra standarden hva som ligger i begrepet *«makt»* og hva man skal ha makt over. Grunnet at standarden har vært i

bruk over flere år, og praksis har festet seg godt, er det derfor ikke særlige praktiske utfordringer knyttet til meningen med begrepet i dag. Selv om faglitteratur i seg selv ikke er en autoritativ kilde, velger vi her å bruke foreliggende litteratur som kilde til hvordan begrepet skal forstås. Blant annet uttrykkes at makt innebærer å ha *bestemmende innflytelse*.²³ Et åpenbart eksempel på hva som ligger i bestemmende innflytelse er å eie flertallet av alle stemmeberettigede aksjer, der stemmeretter alene er avgjørende for innflytelsen i selskapet. IAS 27 fokuserer også primært på denne måten å oppnå kontroll på.²⁴ Kontroll kan imidlertid også oppnås gjennom avtale eller kontrakter som gir beslutningsorganet bestemmende innflytelse, jf. IAS 27.13 a) og b). Både 27.13 a) og 27.13 b) henviser til juridisk forankret makt. Nedenfor (se kapittel 5.2) drøfter vi om maktbegrepet i IAS 27 er begrenset til juridisk makt eller om man kan ha makt og videre kontroll uten at dette er juridisk forankret.

Det er vanskelig å gi konkrete eksempler på hva man skal ha makt over, uten å gjennomføre en spesifikk selskapsanalyse. Standarden henviser til «*finansielle og driftsmessige prinsipper*..» om hva en investor må ha makt over for å oppnå kontroll, jf. IAS 27.4. Som eksempler på hva som kan ligge under finansielle og driftsmessige prinsipper kan blant annet nevnes fastsettelse av utbytte og utdelingsbeslutninger, investeringsprogrammer, forretningsplaner og budsjettering.²⁵ Kun et foretak kan ha kontroll, jf. IAS 27.4. I et tilfelle der forskjellige finansielle og driftsmessige prinsipper kontrolleres av forskjellige investorer, må det utvises skjønn for å avgjøre hvilke prinsipper som er av størst betydning og videre hvilken investor som har makt over disse. Dersom ingen har kontroll alene får ikke reglene om konsernregnskap i IAS 27 anvendelse.

5.1.2 Å oppnå fordeler av foretakets aktiviteter (IAS 27.4)

Makt alene er ikke tilstrekkelig for å ha kontroll. En må også kunne oppnå fordeler av foretakets aktiviteter. Dette kommer klart frem av standardens kontrolldefinisjon, jf. IAS 27.4. Fordelene vi snakker om i denne sammenheng henviser til økonomiske fordeler, og er typisk mottak av utbytte og verdiøkning av

²³ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011, s. 423.

²⁴ IASB Effect Analysis, 2013, s. 10.

²⁵ Deloitte, iGAAP, 2013, s. 2599.

egenkapitalinstrumenter i målselskapet.²⁶ Det er nok kun i sjeldne tilfeller at den som har makt til å styre ikke mottar fordeler fra målselskapet. Som eksempel på et tilfelle der vilkåret om mottak av fordeler ikke trenger å være oppfylt kan nevnes en situasjon hvor myndighetene krever at en uavhengig tredjepart midlertidig styrer en virksomhet av konkurransehensyn i en oppkjøpssituasjon uten at tredjeparten har rett på avkastningen.²⁷ Et annet eksempel kan være en konkurssituasjon hvor bobestyrer har overtatt makten til å styre uten å ha rett til avkastningen.²⁸

5.2 Faktisk kontroll i IAS 27

Det er utvilsomt at kontroll kan foreligge med mindre enn halvparten av stemmerettighetene under IAS 27. Som nevnt er eksempler kontroll gjennom avtale eller vedtekter, jf. IAS 27.13 a) og b). Dette er som sagt i kapittel 5.1 henvisninger til *juridisk kontroll*.

Spørsmålet som drøftes i det følgende er om kontrollmodellen under IAS 27 rommer faktisk kontroll.

Faktisk kontroll er ikke spesifikt omtalt i IAS 27. Ordlyden i IAS 27.4 og 27.13 er gjengitt i kapittel 5.1 Spørsmålet blir om man kan lese faktisk kontroll inn i disse bestemmelsene.

Dersom man tar ordlyden i IAS 27.4 i betraktning, er kontroll betinget av at det foreligger «*makt*». Ordlyden gir videre ikke noen nærmere definisjon av hvordan denne makten skal oppnås. Det er altså ikke noe i kontrolldefinisjonens ordlyd som begrenser «*makt*» til bare å omfatte juridisk makt. Vi mener at dersom en investor evner å få det som han vil, altså å bestemme over driftsmessige og finansielle prinsipper, så oppfyller han definisjonen av kontroll slik den foreligger i IAS 27.4. Dette uavhengig av hva som er bakgrunnen for at slik bestemmende innflytelse foreligger.

Dersom vi går over til å ta ordlyden i IAS 27.13 i betraktning, kan det drøftes om faktisk kontroll kan leses inn under bestemmelsens bokstav c) og/eller d).

²⁶ KPMG, iGAAP, 2011/2012, s. 77.

²⁷ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011, s. 423.

²⁸ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011, s. 423.

Bestemmelsen bokstav a) og b) henviser som sagt direkte til avtaler eller vedtekter, og er således juridisk forankret. I henhold til IAS 27.13 c) har en investor kontroll dersom han har «*makt til å oppnevne eller fjerne flertallet av medlemmene i styret eller i et tilsvarende styringsorgan...*». Det er ikke henvist til avtale eller annen juridisk bakgrunn for denne makten. I henhold til IAS 27.13 d) har investor kontroll dersom han har «*makt til å avgi flertallet av stemmene i styret eller i et tilsvarende styringsorgan...*». Heller ikke her er det noen nærmere henvisning til avtaler eller annen juridisk bakgrunn for denne makten. Etter vårt syn kan utelatelsen av referanser til juridiske forankringer i bokstav c) og d) tolkes som å være en åpning for at makten ikke nødvendigvis må være utelukkende juridisk forankret. For å illustrere hvordan vi mener faktisk kontroll kan leses inn i kontrollmodellen i IAS 27 kan vi tenke oss et eksempel. La oss anta at investor A eier 40 % av alle stemmeberettigede aksjer i målselskap B. Styret i målselskap B oppnevnes på generalforsamlingen i selskapet. Styret som velges har det daglige ansvaret for å styre målselskapets finansielle og driftsmessige prinsipper. Investor A har over lengre tid demonstrert evne til å velge styret i generalforsamlingene, dette på grunn av at den vanlige andelen av totale stemmer som møter på generalforsamlingen er i underkant av 70 %. Øvrige stemmeandeler er spredt over et stort antall andre investorer, der ingen av disse eier over én prosent av stemmene. I dette tilfellet mener vi at investor A kan ha kontroll som definert i IAS 27.13 c). Vi mener også at kontrolldefinisjonen i IAS 27.4 er oppfylt i dette forenklete tilfellet. Investor A har, via å kunne utnevne styret, *makt til å styre målselskapets finansielle og driftsmessige prinsipper*, og dette kan gjøres *i den hensikt å oppnå fordeler av foretakets aktiviteter*. På bakgrunn av dette resonnementet mener vi kontrollmodellen i IAS 27 kan tolkes slik at den omfatter faktisk kontroll.

IASB uttalte også selv i en oktoberoppdatering i 2005 at de facto kontroll er omfattet av kontrollkonseptet under IAS 27. Uttalelsen lyder som følger:

«IAS 27 contemplates that there are circumstances in which one entity can control another entity without owing more than half the voting power.

During its deliberations on its control project, the Board confirmed its view that an entity holding a minority interest can control another entity in the absence of any formal arrangements that would give it a majority of

the voting rights. For example, control is achievable if the balance of holding is dispersed and the other shareholders have not organized their interests in such a way that they exercise more votes than the minority holder. This is sometimes referred to as 'de facto control'.

During those deliberations, the Board has made it clear that, in its view, the control concept in IAS 27 includes de facto control. The board also acknowledges that professional skill and judgement is required in applying the control concept including determining if de facto control exist. The board has recently become aware that some who apply IFRSs hold the view that, in the circumstances described, IAS 27 requires an entity to have legal control over a majority of the voting rights to consolidate another entity.

The Board accepts that it would be helpful if IAS 27 had included guidance to assist preparers in exercising the judgment to apply the control concept. Without that guidance there is a greater risk that two entities faced with the same set of circumstances might reach different conclusions on whether they control another entity. The Board is aware that differences in the application of IAS 27 might also be influenced by the practices followed in jurisdictions before adopting IFRSs».²⁹

IASB nevner ikke her spesifikt hvor i standarden faktisk kontroll skal kunne leses inn. Vår tolkning av uttalelsen er at når IASB her konkluderer med at «*the control concept in IAS 27 includes de facto control*», så må dette være en henvisning til at faktisk kontroll må kunne leses inn i selve kontrolldefinisjonen i IAS 27.4. Dette er i så fall i tråd med vår egen tolkning av denne kontrolldefinisjonen. Selv om uttalelsen ikke ble gjort gjennom en IFRIC, og således har begrenset autoritativ kraft, mener vi uttalelsen om ikke annet er et sterkt signal om hvordan IASB mener kontrolldefinisjonen under IAS 27 bør tolkes. Uttalelsen gjør etter vår mening også at det i alle fall ikke kan betraktes som feil å tolke faktisk kontroll inn under kontrolldefinisjonen i IAS 27.4.

²⁹ IASB, October update, 2005, s 2.

Finanstilsynet ga i rundskriv 5/2011³⁰ sitt syn på om faktisk kontroll er omfattet av kontrollbegrepet i IAS 27. Deres syn var i tråd med IASB sitt syn, og tilsynet konkluderte med at etter deres oppfatning er faktisk kontroll omfattet av kontrollbegrepet i IAS 27. Finanstilsynet gjorde det også klart at etter deres oppfatning medfører faktisk kontroll en *plikt* til å konsolidere. Også i 2005 flagget finanstilsynet (den gang Kredittilsynet) deres syn på dette i et brev til Office Line ASA³¹. Konklusjonen den gang var den samme som i 2011, men de var den gang noe mer vage på *plikten*. Selv om finanstilsynet bruker uttrykket *plikt*, ble ikke det praktiserte prinsippvalget endret som følge av dette i Norge.³² Dette kan etter vår mening skyldes at IFRS er et internasjonalt regelverk der et av formålene er å sikre sammenlignbare regnskaper på tvers av landegrenser. Som vi nevner i kapittel 2.2, er det primært IASB som tolker standardene gjennom tolkningskomiteen IFRIC. Nasjonale tolkninger skal derfor normalt ikke forekomme.³³

IASB har høstet sterk kritikk både for at IAS 27 ikke er tydeligere på forholdet til faktisk kontroll, og deres noe vage uttalelse i 2005. Blant annet kritiserte Den Europeiske Revisorforeningen (FEE) IASB for ikke å ha endret standarden eller gitt ut en IFRIC. FEE mener det også var beklagelig at IASB i 2005-uttalelsen kun konstaterte at kontrollkonseptet rommer faktisk kontroll, uten noen videre drøftelse i tilknytning til standardens bestemmelser.³⁴

Mangelen på en klar referanse til faktisk kontroll i kontrollkonseptet under IAS 27, samt IASB sin noe uklare uttalelse i 2005, har i praksis medført at konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll er blitt ansett som et valg av regnskapsprinsipp.³⁵

³⁰

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rundskriv_vedlegg/2011/1_kvartal/Rundskriv_5_2011.pdf

³¹ Finanstilsynet <http://www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Brev/2005/Konsolidering---faktisk-kontroll/>

³² Kommer frem i vår praksisundersøkelse, se kapittel 8.

³³ Huneide et al. 2009, s 966.

³⁴ <http://www.revisorforeningen.no/d9259846/de-facto-control-i-ifrs>

³⁵ Ernst & Young, IFRS i Norge, 2011, s. 425.

5.2.1 Utviklingen av faktisk kontroll som regnskapsprinsipp

Ved fravær av eksplisitt løsning under IFRS følger det av IAS 8 at ledelsen må utøve skjønn, og ved ledelsens utøvelse av skjønn kan det ses hen til uttalelser fra andre organer som fastsetter regnskapsstandarder, jf. IAS 8.10 og 8.12. I praksis vil dette ofte si å se hen til US GAAP, der faktisk kontroll som konsept ikke eksisterer. Steinar Sars Kvifte mener uklarhetene om behandlingen av faktisk kontroll under IAS 27 og fraværet av faktisk kontroll – konseptet under USGAAP sammen sannsynligvis er årsaken til at konsolidering på bakgrunn av de facto kontroll i praksis er vokst frem til å bli et valg av regnskapsprinsipp etter IAS 27.³⁶ Uten en sikker løsning er et slikt regnskapsprinsipp blitt bredt akseptert i regnskapsbransjen.³⁷ Vår mening er imidlertid at prinsippvalget som er vokst frem kan synes å være i strid med regelverket i IAS 27, da vi mener faktisk kontroll kan leses inn i standardens kontrolldefinisjon, jf. drøftelsen over. IASBs uttalelse i 2005 forsterker vårt syn på dette.

Valget av regnskapsprinsipp innebærer at man har en rett, men ikke en plikt til å konsolidere dersom man konkluderer med at man har de facto kontroll. Etter vår mening har regnskapsprodusentene da et valg, enten å konsolidere alle kontrollerte målselskap uten å skille mellom faktisk og juridisk kontroll, eller kun å konsolidere målselskap der det foreligger full juridisk kontroll.

Under litteraturgjennomgangen i forbindelse med denne masteroppgaven har vi imidlertid kommet over litteratur som introduserer en «kvasiløsning» mellom de to valgene som referert til over. I en fagbok fra 2008 gitt ut av Den Norske Revisorforening skrives følgende;

«Konsolidering på bakgrunn av de facto kontroll krever at konsernet beskriver regnskapsprinsippet for vurdering av de facto kontroll i note til regnskapet. Et slikt regnskapsprinsipp bør inneholde noen klart definerte grenser, slik at de facto kontrollsituasjoner behandles konsistent i konsernet. Slike definerte minimumskrav kan for eksempel være at morselskapet må eie minimum 40 % av datterselskapet, samtidig som

³⁶ Kvifte 2014. Intervju.

³⁷ Se blant annet Ernst & Young IFRS i Norge, 2011, s. 425. KPMG Insight into IFRS 2011/2012, s. 70 og Deloitte iGAAP 2013, s. 2603.

ingen annen investor eier mer enn 5 %, samt at morselskapet må inneha flertallet av styret i datterselskapet».³⁸

Dette høres rart ut for oss, og er en løsning vi må si oss uenige i.

Forfatterne etterlater etter vår mening et inntrykk av at man på forhånd bør definere en kvantitativ grense man må være innenfor før faktisk kontroll kan foreligge. En slik grense skal hjelpe til å bruke prinsippet konsistent i ulike situasjoner. Etter vår mening undertrykker dette hele kjernen i faktisk kontroll, som er at man skal se hen til realiteter fremfor formaliteter. Har man kontroll, så har man kontroll. Ved fastsettelse av definerte grenser for når faktisk kontroll kan foreligge lar man etter vår mening juridiske formaliteter avgjøre om kontroll foreligger i tilfeller der investoren innehar en lavere stemmeandel enn denne grensen. Et eksempel som skisserer det ulogiske ved en slik løsning er at investor A helt klart har faktisk kontroll over målselskap A og B. Investor A har eksempelvis definert en 40 prosents-grense i konsolideringsnoten i henhold til sitatet fra boken over. Dersom investor A eier 38 % av stemmene i målselskap A og 42 % i målselskap B, vil dette si at målselskap A ikke blir konsolidert mens målselskap B blir det. Dette til tross for at kontrollen er like sterk i begge målselskap.

Altså skal man først benytte et prinsipp om konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll, må ordet «faktisk» bli avgjørende. At man faktisk har kontroll må være uavhengig av definerte grenser. Sitatet fra boken som gjengitt over hevder at definerte grenser skal hjelpe til bedre konsistens innad i konsernet. Vi mener imidlertid at konsistens best kan oppnås ved å si at man konsoliderer alle selskap man faktisk kontrollerer.

Det kan være at forfatterne har vært noe upresise i sin formulering ovenfor. Man skal derfor være noe forsiktig med å tolke forfatterne på ordet. Imidlertid har vi også gjennom vår praksisundersøkelse (se kapittel 8) gjort et funn som kan tyde på at et slikt prinsipp, der man er mer opptatt av definerte grenser enn de underliggende realiteter, blir benyttet i praksis.

Aker ASA uttrykker i sin årsrapport av 2013 følgende:

³⁸ Granlund et. al (2010), s. 27.

«Praksis har vist at ytterst få regnskapspliktige har praktisert faktisk kontroll i tilfeller av eierskap lavere enn 48-49 %. Akers regnskapsprinsipp har i tråd med denne praksis vært at faktisk kontroll anses å foreligge kun ved ytterst marginale grensetilfeller i underkant av 50 % eierskap og der eierskapet for øvrig er spredt. Basert på dette prinsippet er det konkludert med at Akers økte eierskap i AKSO til 46,3 % fra ultimo november 2013 ikke medfører faktisk kontroll under IAS 27.»³⁹

Dersom vi tolker denne opplysningen riktig etter Akers hensikt, kan det se ut som Aker i likhet med bokreferansen over synes å hevde at forhåndsdefinerte grenser bør være avgjørende for om et målselskap anses å være faktisk kontrollert under IAS 27.

I samme note kan man lese under avsnittet *fremtidig regnskapsføring under IFRS 10* at

«ut fra en samlet vurdering er konklusjonen at Aker har faktisk kontroll med både AKSO og Kværner. Det er videre Akers konklusjon at ut fra en IFRS 10 vurdering har denne faktiske kontrollen eksistert siden før nedsalget i 2007. AKSO og Kværner vil derfor behandles som datterselskap i Akers konsernregnskap etter implementeringen av IFRS 10 fra 1. januar 2014.»

Her har man altså under **samme realitet** kommet til to ulike konklusjoner. Under IAS 27 har man konkludert med at faktisk kontroll ikke foreligger, mens man under IFRS 10 konkluderer med at man har faktisk kontroll. Som nevnt er realiteten uforandret, men Aker har under de to standardene kommet til ulike konklusjon om faktisk kontroll. Det vi synes er merkelig, er at selve konklusjonen om faktisk kontroll er ulike under de to standardene. Det at Aker ikke har konsolidert Aker Solutions og Kværner under IAS 27 er i seg selv uproblematisk, da konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll som sagt under IAS 27 i praksis ble ansett for å være et prinsippvalg. Grunnlaget for de ulike konklusjonene ser ut til å være at selskapet mener det er praksis at faktisk kontroll ikke anses å

³⁹ Aker ASA Årsrapport 2013, note 3.

foreligge dersom man eier under en viss stemmeandel. Etter vårt syn burde heller grunnlaget for en konklusjon om at faktisk kontroll ikke foreligger være basert på at Aker mener at de faktisk ikke kontrollerte de to målselskapene.

Ut fra faglitteraturen og vår praksisundersøkelse kan det se ut som det er tre måter å behandle faktisk kontroll på under IAS 27 som er blitt akseptert:

1. Bestemme seg for kun å konsolidere juridisk kontrollerte selskaper,
2. Velge som regnskapsprinsipp at man også skal konsolidere de facto kontrollerte selskaper
3. Definere en kvantitativ grense for når de facto kontroll foreligger, og konsolidere selskaper som er faktisk kontrollert innenfor denne grensen.

Velges prinsippet om å konsolidere de facto kontrollerte selskaper (nr. 2), medfører dette en vurdering av alle fakta og omstendigheter i et spesifikt tilfelle der man skal vurdere om faktisk kontroll er oppnådd.⁴⁰

Sistnevnte prinsipp (nr. 3) mener vi må være feil ut i fra selve hensikten med å konsolidere faktisk kontrollerte selskaper, altså å se realitet fremfor formalitet, samt at vi ikke kan se at denne løsningen kan forsvares av ordlyden i IAS 27. Etter vår oppfatning må man enten velge å lese inn faktisk kontroll i ordlyden til kontrolldefinisjonen under IAS 27.4, eventuelt i IAS 27.13 c) og d), og da la kontrollgivende *makt* være avgjørende, eller så må man velge ikke å konsolidere noen faktisk kontrollerte selskaper.

5.3 Konsolideringsprosjektet

Vi har nå i kapittel 5.1 tatt for oss kontrollmodellen i IAS 27 og i kapittel 5.2 har vi utdypet nærmere om faktisk kontroll faller inn under kontrolldefinisjonen i IAS 27. Før vi går over på en detaljert gjennomgang av IFRS 10, velger vi i dette delkapitlet kort å omtale noe om bakgrunnen for IFRS 10, det såkalte konsolideringsprosjektet.

⁴⁰ Kvitte 2014. Intervju.

5.3.1 Bakgrunn for konsolideringsprosjektet

Konsolideringsprosjektet oppstod av flere årsaker. Blant annet som en følge av kritikk mot IAS 27 og SIC 12, men også fordi IASB har som et mål å viske ut forskjellene mellom IFRS og US GAAP.⁴¹

I praksis oppstod en ulik tolkning av kravene i IAS 27 og SIC 12. I noen situasjoner var det også noe uklart om man skulle anvende IAS 27, eller om SIC 12 skulle få anvendelse.⁴² Ordlyden i IAS 27/SIC 12 ble ved enkelte anledninger oppfattet til kun å romme en kvantitativ vurdering av om kontroll foreligger, heller enn en vurdering av underliggende forhold.⁴³ På grunn av uklarheter utviklet det seg en ulik praksis på tvers av land.⁴⁴ I tillegg krevde regnskapsbrukerne mer informasjon om selskapets investeringer, spesielt om risikoen ved investeringer i såkalte «off balance sheet vehicles».⁴⁵

I sitt arbeid med IFRS 10 tok IASB konsekvensen av kritikken. Blant annet er fokuset på «bright lines», fjernet til fordel for «klarere prinsipper».⁴⁶ Som et eksempel nevner vi at det i kontrolldefinisjonen i IAS 27 ligger at faktisk kontrollerte selskaper skal konsolideres, noe som ikke kom klart frem ut i fra ordlyden. I IFRS 10 er det klart at faktisk kontroll medfører konsolideringsplikt. IFRS 10 kombinerer prinsippene i IAS 27 og SIC 12, og beskriver en konsolideringsmodell som skal gjelde for alle typer foretak. IFRS 10 er klarere i beskrivelsen av krav som ikke kom helt klart frem av IAS 27 og SIC 12. I tillegg tilbyr IFRS 10 omfattende veiledning om hvordan standarden skal anvendes. En annen viktig konsekvens av konsolideringsprosjektet er notestandarden, IFRS 12. Standarden krever at selskap gir omfattende notekrav i tilknytning til sine investeringer.

⁴¹ IASB Effect analysis, 2013.

⁴² IASB Effect analysis, 2013 s. 9.

⁴³ IASB Effect analysis, 2013 s. 10.

⁴⁴ IASB Effect analysis, 2013, s. 9.

⁴⁵ IASB Effect analysis, 2013, s. 5.

⁴⁶ IASB Effect analysis, 2013, s 10.

6. IFRS 10

IFRS 10 *Consolidated Financial Statements* (Norsk uoffisiell oversettelse: *Konsernregnskap*) ble utgitt av IASB i mai 2011. Standarden gjaldt med virkning fra regnskapsår som startet 1. januar 2013 eller senere. EU tillot imidlertid utsettelse til 1. januar 2014,⁴⁷ noe de aller fleste norske børsnoterte selskaper har benyttet seg av.⁴⁸ IFRS 10 erstattet den delen av IAS 27 som omhandlet konsernregnskap, samt at den erstattet SIC 12 *Consolidation – Special Purpose Entities*, og er et resultat av IASB's konsolideringsprosjekt som omtalt i kapittel 5.3. Standarden inneholder én kontrollmodell som skal benyttes for alle typer foretak.

Måten konsolidering skal skje på, altså prosedyren for konsolidering, ble ikke endret av den nye standarden. Der standarden representerer en endring er i vurderingen av om et målselskap skal konsolideres eller ikke. Den nye standarden kan altså endre konklusjonen på om det foreligger et mor/datter –forhold i gitte situasjoner.

Selv om IFRS 10 er detaljrik, er standarden prinsippbasert og fordrer utstrakt bruk av skjønn. Standarden består av en hoveddel samt fire vedlegg, som alle er en integrert del av standarden, og således har samme rettslige status og samme rettsvirkning som standardens hoveddel. Vedlegg B er særlig viktig når standarden skal anvendes. Dette vedlegget beskriver anvendelsen av standardens hoveddel og angir flere eksempler på hvordan reglene skal forstås.

Det foreligger også en «Basis for Conclusions» til IFRS 10, som kan betraktes som forarbeider til standarden (se kapittel 2.2 om viktige rettskildefaktorer). Basis for Conclusions kan være til hjelp for å klargjøre hva som ligger til grunn for reglene i standarden.

⁴⁷ European Commission, (2012).

⁴⁸ Kommer frem i vår praksisundersøkelse, se kapittel 8.

På lik linje med den erstattede IAS 27, er virkeområdet til IFRS 10 den påfølgende konsolidering av et målselskap etter overtakelsestidspunktet, samt avvikling av konsolideringen ved eventuelt tap av kontroll. Måling og innregning på overtagelsestidspunktet foretas fortsatt etter IFRS 3.

I det videre vil vi først belyse den nye definisjonen av kontroll på et generelt plan, men vil relativt raskt gå over på det som er temaet i denne oppgaven, nemlig den typen kontroll som ikke utelukkende er basert på juridiske retter.

6.1 Kontrollbegrepet

Forståelsen av hva kontrollbegrepet i IFRS 10 innebærer er vesentlig for å gi rot til videre diskusjon av temaet i denne oppgaven. Før de facto kontroll – vurderinger i tilknytning til standarden behandles utførlig, er det derfor nødvendig å sette den overordnede vurderingen av kontroll i fokus. Den generelle behandlingen av kontrollbegrepet vil ikke være altomfattende, men kun gi en nødvendig innføring.

IFRS 10 introduserer en helt ny kontrolldefinisjon. Definisjonen finnes i IFRS 10.6:

«En investor kontrollerer et foretak som det er investert i, når investor er eksponert for eller har rettigheter til variabel avkastning fra sitt engasjement i foretaket som det er investert i, og har mulighet til å påvirke denne avkastningen gjennom sin makt over foretaket som det er investert i» jf. IFRS 10.6.

IFRS 10.7 klargjør ytterligere:

«En investor kontrollerer derfor et foretak som det er investert i, dersom og bare dersom, investor oppfyller alle følgende punkter:

a) investor har makt over foretaket som det er investert i

b) investor er eksponert for eller har rettigheter til variabel avkastning fra sitt engasjement i foretaket som det er investert i, og

c) investor har mulighet til å bruke sin makt over foretaket som det er investert i, til å påvirke beløpet for sin avkastning» Jf. IFRS 10.7.

Hvert og ett vilkår må vurderes separat.

Det kommer klart frem av IFRS 10.8 at alle relevante fakta og omstendigheter skal hensyntas i vurderingen av om kontroll er til stede. Med andre ord går vurderingen langt utover å se på stemmeretter i generalforsamlingen. Standarden legger opp til en vid vurdering med utstrakt bruk av skjønn.

Det anses mest hensiktsmessig å behandle de tre vilkårene i IFRS 10.7 hver for seg i det følgende.

6.1.1 Makt over et foretak (IFRS 10.7 a))

For å kunne oppnå kontroll må investor ha *makt* over foretaket det er investert i, jf. IFRS 10.7 a).

Hva standarden legger i begrepet *makt* er beskrevet i IFRS 10.10-10.14. Det er gitt utfyllende veiledning i vedlegg B.9-B.54.

I henhold til IFRS 10.10 har en investor makt over et foretak dersom investoren har eksisterende rettigheter som på nåværende tidspunkt gir mulighet til å styre relevante aktiviteter i foretaket.

IFRS 10.10 introduserer dermed to sentrale kriterier for makt, nemlig *eksisterende rettigheter* og *relevante aktiviteter*.

6.1.1.1 Eksisterende rett

Når det gjelder å inneha en *eksisterende rett*, kan denne retten oppnås på flere måter. Det typiske er at det er forbundet en stemmerett til de ordinære aksjene i målselskapet, og at en majoritetseier med over halvparten av stemmene via disse har en nåværende rett som gir mulighet til å styre de relevante aktivitetene. Det er imidlertid ikke alltid det er stemmerettighetene i seg selv som alene skaper denne

retten. Retter kan også oppstå av for eksempel kontraktmessige avtaler eller andre forhold, se eksempelvis IFRS 10.11.

Eksisterende rettigheter som kan gi investoren makt kan eksempelvis omfatte retter til å utpeke, omklassere eller fjerne nøkkelpersoner hos målselskapet, der disse nøkkelpersonene har mulighet til å styre de relevante aktivitetene, jf. IFRS 10.B15 a). Andre eksempler på potensielt maktskapende forhold kan i henhold til IFRS 10.B15 for eksempel være;

- retter til å utpeke eller fjerne et annet foretak som styrer de relevante aktivitetene,
- bestemmende innflytelse i forbindelse med betydelige transaksjoner i målselskapet, som ved hjelp av denne innflytelsen kan ledes til fordel for investor, eller
- andre avtalefestede rettigheter til å styre relevante aktiviteter i målselskapet.

Det er vesentlig for om investoren har makt, at de maktgivende rettene er substansielle, se IFRS 10.B22. Med dette menes at det ikke skal være barrierer i veien for at investoren skal ha mulighet til å utøve rettighetene. Vurderingen av om en rettighet faktisk er reelt utnyttbar krever ofte bruk av skjønn, og alle relevante fakta må vurderes, se IFRS 10.B23. Et forbillidlig eksempel kan være at investor A, som eier 30 % av et målselskap, har en opsjon på å kjøpe halvparten av investor B sine aksjer. Investor B eier resterende 70 % av aksjene og opsjonen til A kan utøves i to år. Den investoren som eier flest aksjer kan styre de relevante aktivitetene i målselskapet. Dersom prisen A må betale for å overta majoritetsandelen av aksjene er svært høy i forhold til hva egenkapitalinstrumentene er verdt, og forventes å være forholdsmessig svært høy ut de to årene opsjonen kan utøves, er dette en økonomisk barriere for at A kan utøve sin rett. Det er lite sannsynlig at A vil benytte seg av opsjonen. A vil i dette scenarioet ikke ha en substansiell rett, og B vil anses som makthaveren. Dersom prisen for å utøve opsjonen derimot er på nivå med hva egenkapitalinstrumentene er verdt, vil A være tilbøyelig til å benytte seg av opsjonen, noe som vil gi substans til A sin rett. I dette tilfellet vil A være den reelle makthaveren, da A kan utøve sin opsjon og har en reell mulighet til å styre de relevante aktivitetene.⁴⁹ Eksempelet er en forenkling av virkeligheten, og det vil vanligvis være flere relevante faktorer i vurderingen av om en rett er substansiell eller ikke.

⁴⁹ Deler av eksempelet er hentet fra IFRS10, vedlegg B, eksempel 9.

IFRS 10 krever ikke at retten må kunne utøves øyeblikkelig for å være substansiell, jf. IFRS 10.B24. Det som kreves er at man i øyeblikket har en reell eksisterende rett som kan utøves før avgjørelser om relevante aktiviteter skal fattes.⁵⁰ I IFRS 10 tolkes altså begrepet *current* noe videre enn det som i praksis var tilfelle i IAS 27 der begrepet *current* ble forstått som «i dag» eller «umiddelbart».⁵¹ Dersom det i eksempelet over er slik at avgjørelser om relevante aktiviteter skal fattes på generalforsamlingen som avholdes om fire måneder, må tiden fra A velger å utnytte opsjonen til opsjonen er oppgjort, ikke overstige fire måneder. Dersom det eksempelvis tar minst fem måneder før A kan bli eier av aksjene i opsjonen, har A ingen mulighet til å styre avgjørelsen om relevante aktiviteter på neste generalforsamling. B har da makten.

Om investor A faktisk velger å utnytte seg av den eksisterende retten er uten betydning for maktspørsmålet så lenge den reelle muligheten er til stede, jf. IFRS 10.12.⁵² Det fokuseres altså på *muligheten* til å styre, ikke om investor faktisk styrer.⁵³

6.1.1.2 Relevante aktiviteter

Med *relevante aktiviteter* menes aktiviteter som i betydelig grad påvirker investors avkastning fra et målselskap, jf. IFRS 10.10.⁵⁴ Retter som gir mulighet til å styre rene administrasjonsaktiviteter gir ikke makt som omtalt i IFRS 10.7 a).⁵⁵

Hvilke aktiviteter som er relevante aktiviteter vil ofte være forskjellig fra virksomhet til virksomhet. Aktivitetenes relevans med hensyn på investors avkastning vil også kunne endres over tid. Hvilke aktiviteter som er relevante i en maktvurdering må derfor vurderes løpende.

Det kan videre hende at to eller flere investorer kontrollerer relevante aktiviteter hver for seg. Det må da avgjøres hvilke av aktivitetene som i størst grad påvirker

⁵⁰ Se eksempelvis Deloitte, iGAAP, 2013, s 1757 og Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 40.

⁵¹ Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 40.

⁵² Se også Picker et al. 2011, s 818.

⁵³ Deloitte, iGAAP, 2013, s 1750.

⁵⁴ Definisjonen kan også finnes i IFRS 10 vedlegg A.

⁵⁵ Picker et al. 2011, s 817. Se også Basis for Conclusion 10, BC58 og BC61.

avkastningen fra målselskapet. Det er denne aktiviteten som da skal anses som relevant i et maktspørsmål, jf. IFRS 10.13 og 10.B13.

6.1.2 Variabel avkastning (IFRS 10.7 b))

For å kunne oppnå kontroll må en investor være eksponert for eller ha rettigheter til «*variabel avkastning*» fra sitt engasjement i målselskapet, jf. IFRS 10.7 b).

Legg merke til at standarden benytter ordet *avkastning*, altså ikke *inntekt* kun i positiv forstand. Avkastningen kan være bare positiv, bare negativ eller begge deler, jf. IFRS 10.15.

Avkastningen må være *variabel*. Med dette menes at avkastningen ikke er fastsatt, og kan variere med inntjeningen i målselskapet, jf. IFRS 10.B56. At avkastningen må være variabel, altså ikke fastsatt, trenger noe mer omtale. At avkastningen ikke skal være fastsatt er ikke en direkte henvisning til juridisk innhold, men heller en henvisning til reelle forhold. Eksempelvis kan en investor ha en avtale som sier at han på bakgrunn av sitt eierskap skal motta et fast pengebeløp fra målselskapets resultat hvert år i ti år. Tilsynelatende kan dette høres ut som en fastsatt avkastning. Imidlertid er det faktorer som gjør at dette i IFRS 10 blir ansett som variabel avkastning. Eksempelvis er det risiko for at målselskapet ikke presterer å generere tilstrekkelig resultat til at utbetalingen kan skje og risiko for at målselskapet må opphøre som følge av insolvens.⁵⁶

Graden av variabilitet har altså sammenheng med usikkerheten tilknyttet avkastningen.

Videre stiller IFRS 10 ingen krav om at avkastningen må komme direkte fra målselskapet, dette fremkommer av BC63. Det er tilstrekkelig for om det skal foreligge variabel avkastning at investoren kan utnytte målselskapet til å skape variabel avkastning utenfor målselskapet. Eksempler kan være at investoren oppnår stordriftsfordeler av sin involvering med målselskapet, eller at investor begrenser aktiviteten til målselskapet i et marked for at andre selskaper investor er involvert i skal få en bedre posisjon.

Hvor vesentlig eller hvor stor avkastningen fra målselskapet er, tillegges heller ingen avgjørende betydning, se BC152.⁵⁷ Det avgjørende er at investoren på en

⁵⁶ Deler av eksempelet er hentet fra IFRS 10.B56.

⁵⁷ Se også Picker et al. 2011, s 821.

eller annen måte har rett til eller er eksponert for variabel avkastning som følge av sin investering i målselskapet.

6.1.3 Mulighet til å bruke makt til å påvirke avkastning (IFRS 10.7 c))

For å ha kontroll må investoren ha mulighet til å «*bruke sin makt til å påvirke beløpet for sin avkastning*» fra målselskapet, jf. IFRS 10.7 c). Det holder altså ikke kun å ha makt over et målselskap, uten å kunne påvirke sin egen avkastning fra dette. Koblingen mellom makt og avkastning er til stede hvis investoren har mulighet til å bruke sin makt til å maksimere egen inntekt og minimere eget tap fra investeringen i målselskapet.

At det skal være en kobling mellom makt og avkastning betyr ikke at avkastningen må være perfekt korrelert med hvor stor makt investoren har, se eksempelvis BC68. Eksempelvis, hvis makt er en følge av stemmeretter, er det ikke nødvendig at avkastningen fordeles proratarisk på investorene basert på antall stemmer.

6.2 Avsluttende ord om kontroll

Kontroll foreligger altså først når alle de tre kriteriene i IFRS 10.7 er oppfylt. Kontrolldefinisjonen er prinsippbasert, og avgjørelsen skal bygge på realiteter fremfor formaliteter. Vurderingen kan være komplisert, og alle fakta og omstendigheter har potensial til å få relevans når det skal avgjøres hvem som sitter med den reelle kontrollen i målselskapet. Dette leder oss videre inn på hovedtemaet i denne oppgaven, nemlig behandling og vurdering av faktisk kontroll under IFRS 10.

6.3 Faktisk kontroll i IFRS 10

Til forskjell fra hva som var tilfellet i den gamle IAS 27, er det i IFRS 10 udiskutabelt at standarden fordrer konsolidering av de facto –kontrollerte virksomheter.⁵⁸ Som vi vil redegjøre for kommer dette særlig klart frem av den integrerte veiledningen til standarden, Vedlegg B. Som vi skal se, mener vi også

⁵⁸ Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 43.

en tolkning av standardens kontrolldefinisjon alene antagelig bør gi samme konklusjon.

IASB's Basis for Conclusions til IFRS 10, altså forarbeidene, levner heller ingen tvil om standardens ståsted i tilknytning til dette.

Kontrolldefinisjonen i IFRS 10 er gjengitt i starten av kapittel 6.1. Når IFRS 10.7 a) konstaterer at *makt* er en avgjørende faktor for kontroll, sies det ingen ting om hvordan denne makten skapes. Det kreves kun at investor har makt som beskrevet i IFRS 10.10. Kontrolldefinisjonen i IFRS 10.6 definerer heller ikke type makt ytterligere. Avgjørende for å ha kontroll er at en investor som er eksponert for eller har rett til avkastning fra et målselskap har «..mulighet til å påvirke denne avkastningen gjennom sin makt over foretaket som det er investert i» jf. IFRS 10.6. Den mest nærliggende tolkningen bør etter vårt syn være at definisjonen sidestiller makt som er juridisk forankret og makt som springer ut fra andre forhold. Definisjonen kan meget godt oppfylles uten kun å ha juridisk makt, det avgjørende må være at investoren er i posisjon til å påvirke egen avkastning. I henhold til IFRS 10.8 må videre «..alle fakta og omstendigheter..» tas i betraktning ved kontrollvurderingen. Dette mener vi må tolkes som en henvisning til faktiske så vel som til juridiske forhold.

Vedlegg B til standarden er mer direkte i sin fremtoning. IFRS 10.B41 angir eksplisitt at en investor har makt dersom investoren i praksis har mulighet til ensidig å styre de relevante aktivitetene i målselskapet.

«En investor med mindre enn et flertall av stemmerettene innehar rettigheter som er tilstrekkelig til å gi investor makt når denne i praksis har mulighet til ensidig å styre de relevante aktivitetene» Jf. IFRS 10.B41.

Ordlyden «..i praksis har mulighet til å styre..»tolkes som en henvisning til noe videre enn noe rent juridisk. Det er en vanlig oppfatning at faktisk kontroll kan leses inn i denne bestemmelsen.⁵⁹

IFRS 10.B42 til B45 gir vurderingsveiledning og eksempler på når faktisk kontroll kan være oppnådd. IFRS 10.B42 til 10.B45 vil drøftes i neste kapittel når vi drøfter kontrollvurderingen.

⁵⁹ Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 43.

At kontrolldefinisjonen i IFRS 10 er ment å dekke de facto kontroll er altså uomtvistelig, og en videre drøftelse av dette anses overflødig.

Utfordringen er altså ikke å avgjøre om et de facto kontrollert målselskap skal konsolideres eller ikke, men heller *hvorvidt* faktisk kontroll er oppnådd.

Selv om standarden gir god veiledning i forskjellige situasjoner, kan det likevel tenkes situasjoner der vurderingen er svært vanskelig og der standardens ordlyd og mening må settes på spissen. Siden standarden uttrykkelig krever at alle fakta og omstendigheter må tas i betraktning ved kontrollvurderingen, kan det stilles spørsmålstegn ved hvorvidt standarden er egnet til å skape en konsistent og ensartet praksis. Flere forhold kan tale mot nettopp dette.

Det kan også diskuteres hvor langt enkelte av reglene går, og hva standarden egentlig krever i praksis. Blant annet gjelder dette hva som kreves av innsats for å avdekke relevante fakta og omstendigheter i en vurdering av de facto kontroll, og hvor klar en konklusjon om de facto kontroll må være før plikten til å konsolidere inntreer.

6.3.1 Vurderingen av de facto kontroll

6.3.1.1 Faktisk kontroll på bakgrunn av stemmeretter (IFRS 10.B42 a))

IFRS 10.B42 a) sier at investor, når han skal vurdere om hans stemmeretter er tilstrekkelig til å gi makt, skal vurdere

«størrelsen på investors beholdning av stemmeretter i forhold til størrelsen og spredningen av beholdninger hos de andre innehaverne av stemmeretter..» jf. IFRS 10.B42 a).

La oss for videre diskusjon anta at avgjørelser om de relevante aktivitetene i et målselskap fattes ved avstemming, at ingen aksjonærer har stemmerettsmajoritet, men at én investor har en stor minoritetsdel⁶⁰ av stemmene.

IFRS 10.B38 bestemmer at en investor også kan ha makt uten et flertall av stemmerettene. Dette kan blant annet skje ved avtaler, jf. IFRS 10.B38 a) og b),

⁶⁰ Se ordlisten for en forklaring av begrepet minoritetsdel/minoritetsinteresse

eller som følge av potensielle stemmeretter, jf. IFRS 10.B38 d). Bestemmelsens bokstav c) åpner for at makt kan oppnås ved kun å ha en minoritetsandel av stemmerettene. Selv om IFRS 10.B38 e) sier at investoren kan ha makt som følge av en kombinasjon av de isolert sett juridisk forankrede alternativene i bestemmelsens bokstav a) til d), må tolkningen være at stemmerettene også alene kan gi makt. Kontroll som *kun* følger av en kombinasjon av alternativene i IFRS 10.B38 er fortsatt juridisk forankret, og faller dermed utenfor det vi har definert som de facto kontroll i kapittel 4.1.

Dersom en investor i *praksis* har mulighet til å styre de relevante aktivitetene, har investor makt til tross for at han ikke har stemmerettsmajoritet, jf. IFRS 10.B41. IFRS 10.B42 kan betraktes som en slags hovedbestemmelse når en investor skal vurdere om kontroll foreligger på de facto grunnlag.

En investor som har en stor minoritetsandel av stemmerettene, uten at det finnes andre juridisk forankrede rettigheter, må vurdere om han i praksis har makt som følge av disse stemmerettene. Dette kan være en krevende avgjørelse. Ved vurderingen skal en investor ta i betraktning den absolutte størrelsen på egen stemmerettsandel, den relative størrelsen til andre stemmerettsandeler, samt spredningen av disse. Dette følger av IFRS 10.B42 a). Bestemmelsens bokstav a) gir også enkelte retningslinjer til denne vurderingen. Det følger av bestemmelsen at

i) jo flere stemmeretter en investor innehar, desto mer sannsynlig er det at denne investoren har eksisterende rettigheter som for øyeblikket gir ham mulighet til å styre de relevante aktivitetene,

ii) jo flere stemmeretter en investor innehar i forhold til andre innehavere av stemmeretter, desto mer sannsynlig er det at denne investoren har eksisterende rettigheter som for øyeblikket gir denne mulighet til å styre de relevante aktivitetene,

iii) jo flere parter som ville måtte opptre samlet for å stemme mot investor, desto mer sannsynlig er det at investor innehar eksisterende rettigheter som for øyeblikket gir ham mulighet til å styre de relevante aktivitetene, jf. IFRS 10.B42 a)

I hvor stor grad disse slutningene er til hjelp i en kontrollvurdering, er etter vår mening begrenset. Likevel, en klar bemerkning om den overordnede tankeretningen, og at logiske sammenhenger basert på sannsynlighet har sin plass i maktvurderingen.

Standarden gir i tillegg til bestemmelsene enkelte eksempler på anvendelse. Vi holder oss fortsatt til en situasjon der investor har en stor minoritetsandel av stemmene, og der ingen har andre juridisk forankrede rettigheter med relevans i maktspørsmålet. Eksempel 4 og 6 markerer to ytterpunkter i denne situasjonen. På den ene siden markeres en situasjon der en kan konkludere med at investor *har* makt, på den andre siden en situasjon der en kan konkludere med at investor *ikke har* makt. Det forutsettes i begge eksemplene at ingen av aksjeeierne har juridiske avtaler seg imellom og at det ikke foreligger andre juridisk forankrede rettigheter enn stemmerettighetene. I standardens eksempel 4 eier investor A 48 % av stemmene i et målselskap. De andre stemmene er fordelt på tusenvis av andre investorer, der ingen av disse eier mer enn 1 % av stemmene. Her konkluderes det med at A har makt over målselskapet. Dette på bakgrunn av den absolutte størrelsen på As eierinteresse, og den relative størrelsen på de andre eierinteressene. Dersom investor A også oppfyller kravene i IFRS 10.7 b) og c), har investoren de facto kontroll over målselskapet.

I standardens eksempel 6 er konklusjonen motsatt. Her innehar investor A 45 % av stemmene, mens to andre investorer har stemmeandeler på 26 % hver. Resterende andel av stemmene er fordelt på tre andre investorer som hver har 1 % av stemmene. Her er den absolutte størrelsen på investor As stemmeandel, samt den relative størrelsen på de andre stemmeandelene nok til å konkludere med at A ikke har makt. Her er det åpenbart en mulighet for at de to nest største investorene kan komme til å forhindre A i å styre de relevante aktivitetene i målselskapet.

Disse eksemplene angir situasjoner der vurderingen av makt er ukomplisert, og der konklusjonen er åpenbar. I praksis er det imidlertid sjeldent at forholdene ligger så til rette, og det vil som regel være en mer komplisert fordeling av stemmeretter.

Eksempel 7 i vedlegg B angir en situasjon der konklusjonen om makt ikke kan treffes på bakgrunn av en vurdering i henhold til IFRS 10.B42 a). Eksempelet

skisserer en situasjon der investor A har 45 % av stemmene, og der elleve andre investorer har 5 % av stemmene hver. Forutsetningene er ellers identiske med eksempel 4 og 6. Her er den absolutte størrelsen på As stemmeandel i forhold til størrelsen på øvrige stemmeandeler, alene ikke avgjørende i vurderingen av om A har makt. Konklusjonen kan altså vippe begge veier avhengig av andre forhold (se kapittel 6.3.1.2 og 6.3.1.3).

Hvor går grensen mellom eksempel 4, 6 og 7? Kunne man konkludert positivt på makt dersom stemmeandelen til A i eksempel 7 i stedet var 48 %? Hva hvis resterende stemmeandel ikke var spredt på 11, men på 22 andre investorer med 2,5 % av stemmene hver?

Å skulle ta stilling til dette i praksis vil åpenbart være svært krevende, og vil antagelig kunne skape svært forskjellige konklusjoner.

Et kompliserende tilleggsmoment en kan tenke seg er variabiliteten i stemmesammensetningen. Særlig dersom stemmeretter følger eieren av egenkapitalinstrumentene i selskapet, og disse er omsatt på en åpen markedsplass, kan dette være en utfordring. Ta utgangspunkt i en situasjon som i standardens eksempel 7. Dersom aksjene er hyppig omsatt vil dette kunne føre til investor A den ene måneden ikke finner grunnlag for konklusjon på bakgrunn av stemmesammensetningen, mens han neste måned finner det klart at han i øyeblikket har makt. Investoren kan altså potensielt gå ut og inn i kontrollposisjonen flere ganger i løpet av en kort tidsperiode. Standarden krever en løpende vurdering av om kontroll foreligger, jf. IFRS 10.8 og 10.B80-10.B85. I henhold til IFRS 10.20 er reglen også at konsolidering av et målselskap skal foretas med virkning fra det tidspunktet der kontroll oppnås (se også kapittel 6.3.1.5). Standarden gir ikke veiledninger direkte knyttet til en situasjon der stemmefordelingen er sterkt varierende. Vi antar imidlertid at slike ustabile forhold venter i favør av at investor A ikke har kontroll. Et forsvar av en slik tolkning kan være at han ikke vet tilstrekkelig klart om makt foreligger før rett forut av at avgjørelser om relevante aktiviteter skal fattes. Selv om IFRS 10 ikke spesifikt sier noe om dette, mener vi en vurdering av om makten til en viss grad er av permanent art og hvor stabile omstendighetene er, må være en del av den skjønsmessige vurderingen av tilleggsfakta og omstendigheter som kreves av standarden, og som vi vil komme tilbake til senere (se kapittel 6.3.1.3).

Det må også presiseres at en konklusjon om makt kun på bakgrunn av stemmefordelingen i vesentlig grad bygger på sannsynligheten for at andre

stemmeinnehavere sammen skal klare å stemme over hovedeieren, jf. ordlyden i 10.B42 a) som gjengitt ovenfor. Denne sannsynligheten vil antagelig aldri kunne være tilstrekkelig lav dersom ikke sannsynligheten for at stemmesammensetningen skal bli vesentlig endret er lav.

Dersom vi eksempelvis ser hen til standardens eksempel 6, skal det særlig mye til for at stemmeandelen eiet av mindre aksjonærer ”over natten” skal endres fra å være tilstrekkelig spredt. For å betrakte det som ikke usannsynlig at stemmefordelingen raskt skal bli vesentlig endret i et slikt tilfelle, må man antagelig ha indikasjoner på at det eksempelvis er en utenforstående aktør som er villig til å betale en høy pris for å sikre seg en stor andel av aksjene.⁶¹ I praksis vil det antagelig ikke forekomme ofte at endringer i stemmesammensetningen skjer så hyppig og er så vesentlige at en konklusjon om makt på bakgrunn av IFRS 10.42 a) ikke vil stå seg i en viss tid. Dersom man midt i en regnskapsperiode kan konkludere klart med at man har makt ut fra stemmefordelingen, samt oppfyller de andre kravene i IFRS 10.7, vil konsolidering måtte skje fra dette tidspunktet.

Dersom det ikke finnes potensielle stemmeretter eller andre kontraktmessige avtaler (se kapittel 6.3.1.2), skal det etter vår mening svært mye til for kun å konkludere på bakgrunn av IFRS 10.B42 a)-c). En tolkning av ordlyden i IFRS 10.B43 og 10.B44 tilsier at konklusjonen må være *klar*. Selv om ordet *klart* har noe litt diffust over seg, mener vi at dette slik standarden bruker begrepet antagelig må betraktes som sikkert i alle praktiske scenarioer. IASB har selv ikke offisielt gitt noe nærmere uttrykk for hvilken styrke konklusjonen må ha for å fattes, men dette spørsmålet må antas å komme etter hvert som standarden har vært i bruk en tid.

De noe uklare linjene i bestemmelsene og den potensielt vanskelige skjønsmessige vurderingen vil antagelig i praksis føre til at en konklusjon om makt kun på bakgrunn av IFRS 10.B42 a) kun vil forekomme i svært ytterliggående tilfeller. Ofte vil man i tillegg til stemmefordelingen måtte vurdere andre faktorer, noe vi tar opp senere.

Selv om standarden uttrykkelig legger opp til at en konklusjon kan fattes kun ved å ta stemmefordelingen i betraktning, jf. standardens eksempel 4, ser vi ingen

⁶¹ Kvitte 2014. Intervju.

grunn til at investor skal ignorere annen kjent informasjon i vurderingen. Dette måtte i så fall være dersom det kreves store ressurser å fremskaffe slik informasjon. En konklusjon kan neppe bli svakere av å legge flere faktorer til grunn, vurderingen blir hvor grensen går for når man kan la være.

6.3.1.2 Kontraktsmessige avtaler og potensielle stemmeretter (IFRS 10.B42 b) og c))

IFRS 10 krever eksplisitt at potensielle stemmeretter og andre kontraktsmessige avtaler skal tas med i vurderingen av om en investor reelt sett har makt over et målselskap. Dette kommer frem av IFRS 10.B42 b) og c), som sier at investor skal vurdere

«potensielle stemmeretter som innehas av investor, av andre innehavere av stemmeretter eller av andre parter» jf. IFRS 10.B42 b)

og

«retter som oppstår av andre kontraktsmessige avtaler» jf. IFRS 10.B42 c).

Her må det igjen bemerkes at dersom potensielle stemmeretter eller kontraktsmessige avtaler, sammen med stemmeretter, *kun* ut fra denne sammenhengen gir investor makt, så er det snakk om juridisk makt. Skillet mellom en situasjon der eksempelvis potensielle stemmeretter gir juridisk makt og der de gir de facto makt, kan tydeliggjøres med et eksempel. La oss si at investor A eier 40 % av stemmene i et målselskap og de andre stemmene er fordelt ut på 20 andre investorer som hver eier 3 %. Hvis A i tillegg har en substansiell opsjon som vil gi han ytterligere 15 % av stemmene innen avgjørelser om relevante aktiviteter skal tas, har A makt på formelt grunnlag. A har her tilstrekkelig juridiske rettigheter til å styre relevante aktiviteter. Om opsjonen faktisk utøves er uten betydning for maktspørsmålet, jf. IFRS 10.12 og 10.B49. Derimot, hvis opsjonen kun hadde handlet om ytterligere 9,5 % av stemmene, slik at nåværende og potensielle stemmer tilsvarer 49,5 % av totale stemmeretter, har ikke A juridisk rett til å styre de relevante aktivitetene. Likevel kan en antagelig konkludere med at dette gir makt ut fra en vurdering av faktorene i IFRS 10.B42 a)-c), jf. IFRS 10.B43. Da er det snakk om makt på bakgrunn av reelle forhold,

altså at A i praksis har mulighet til å styre de relevante aktivitetene uten å ha full juridisk makt. Dette på grunn av at A på nåværende tidspunkt har mulighet til å tilegne seg en andel av stemmene, som i absolutt størrelse og relativt til øvrige stemmeandeler er så dominerende at det ikke er noen reell sannsynlighet for at øvrige investorer klarer å stemme mot A. A har ikke makt «på papiret», men i praksis.

Investor må også ta hensyn til potensielle stemmeretter som innehas av andre investorer eller andre parter. Dette kommer klart av IFRS 10.B42 b). Andres potensielle stemmeretter kan få stor innvirkning på en vurdering av om faktisk kontroll foreligger.

Dersom vi tar utgangspunkt i standardens eksempel 7 som skissert i kapittel 6.3.1.1, vil eksempelvis det at en av de øvrige stemmeinnehaverne har en substansiell opsjon på å tilegne seg ytterligere 25 % av stemmerettene føre til at investor A kan konkludere med at kontroll ikke foreligger. Dette som et resultat av at det nå er klart at As absolutte stemmeandel relativt til andre stemmeandeler ikke er tilstrekkelig til å gi makt. Dersom opsjonen utøves, trenger eier av opsjonen kun å samarbeide med tre andre for å hindre A i å styre relevante aktiviteter.

Når det gjelder kontraktmessige avtaler må det også skilles mellom avtaler som gir ubetinget juridisk makt, og avtaler som er med på å gi de facto makt. En avtale som gir juridisk makt er eksempelvis en aksjonæravtale som sier at investor A, som selv har en stemmeandel på 40 %, har rett til å instruere andre investorer med en samlet stemmeandel på 20 % i hva de skal stemme. Vesentlig til dette er også at avtalen ikke kan endres før avgjørelser om relevante aktiviteter skal tas, uten at A stemmer for dette. Dette kan eksempelvis sikres ved at det kreves oppslutning fra to tredeler av stemmene som avgis i generalforsamlingen.

En avtale som ikke selv er egnet til å gi full juridisk makt, enten alene eller sammen med andre juridiske retter, kan likevel være en avgjørende faktor i en vurdering av om en investor faktisk har kontroll. Dette kan være tilfelle dersom investor A ved vurdering av stemmefordelingen alene, jf. IFRS 10.B42 a), ikke har grunnlag for en konklusjon om faktisk kontroll, men at han ved å i tillegg ta i betraktning en juridisk avtale kommer til at han i praksis kan styre de relevante aktivitetene.

La oss si at investor A er meget nær, men at han antagelig ikke tilstrekkelig klart kan konkludere med at han har de facto makt på bakgrunn av stemmeretter. I tillegg til stemmerettene har investor A rett til å utnevne, avsette og fastsette godtgjørelsen til daglig leder i målselskapet. Dette er festet i en avtale A fikk som følge av at han gjorde store innskudd i målselskapet, og for å endre avtalen krevers et flertall av stemmene som ikke kan nås uten å inkludere As stemmer. Daglig leder har til daglig ansvar for å styre relevante aktiviteter. Her kan A ut fra en skjønnsmessig vurdering komme til at han ensidig har mulighet til å styre de relevante aktivitetene. A har ikke juridiske retter som ubetinget gir han makt, men han konkluderer med at den store stemmeandelen samt den påvirkningskraften han har på daglig leder i praksis gjør at han har mulighet til å styre relevante aktiviteter. Den skjønnsmessige vurderingen A gjør krever vurdering av flere forhold. Et eksempel kan være i hvor stor grad styret, som velges av generalforsamlingen, er aktive i styringen av de relevante aktivitetene. Sagt med andre ord, i hvor stor grad daglig leder på egenhånd kan ta avgjørelser som i vesentlig grad påvirker avkastningen fra målselskapet.

En konklusjon på om det foreligger makt kun på bakgrunn IFRS 10.42 a) og b) er i hovedsak tuftet på skjønnsmessige antagelser om sannsynlighet for at en investor skal få flertall ved en avstemming. En vurdering av kontraktsmessige avtaler krever en annen type resonnering. Hvis en eller flere avtaler er relevant for maktspørsmålet, må investor vurdere det juridiske innholdet og estimere hvordan dette i praksis vil slå ut på maktforholdet i målselskapet. En avtale kan potensielt være meget avgjørende, eller den kan være av mindre betydning for kontrollspørsmålet.

6.3.1.3 Vurdering av andre fakta og omstendigheter (IFRS 10.B42 d))

Som vi har gitt eksempler på ovenfor, og som konstateres av IFRS 10.B43 og B44 kan det enkelte ganger være klart om en investor har makt eller ikke, kun ved å ha tatt i betraktning de faktorene som er oppført i IFRS 10.B42 a)-c). I andre tilfeller vil det ikke være mulig å konkludere kun ut i fra disse faktorene. Dette gjelder særlig i de tilfellene nåværende og potensielle stemmeretter alene benyttes for å styre relevante aktiviteter, altså der andre kontraktsmessige avtaler er fraværende eller ikke får relevans. I slike tilfeller kan det kun konkluderes i maktspørsmålet dersom fordelingen av stemmeretter gir et særlig tydelig bilde av om én investor

har makt eller ikke, se kapittel 6.3.1.1. Dersom ikke fordelingen av nåværende og potensielle stemmer gir grunnlag for konklusjon, og heller ikke kontraktsmessige avtaler avgjør spørsmålet, må alle andre fakta og omstendigheter tas i betraktning. Dette fremkommer av IFRS 10.B42 d) og IFRS 10.B45.

IFRS 10.B42 d) sier at investor må vurdere

«alle andre fakta og omstendigheter som indikerer at investor for øyeblikket har, eller ikke har, mulighet til å styre de relevante aktivitetene på det tidspunkt da det må treffes beslutninger, herunder mønstret for hvordan stemmerettene er benyttet på tidligere generalforsamlinger» jf. IFRS 10.B42 d).

Det fremkommer videre av IFRS 10.B45 at

«..Jo færre stemmeretter investor innehar, og jo færre parter som vil måtte opptre samlet for å stemme mot investor, desto mer vekt vil det måtte legges på tilleggsfakta og ytterligere omstendigheter for å vurdere om investors rettigheter er tilstrekkelig til å gi denne makt», jf. IFRS 10.B45

Historisk stemmemønster

Mønsteret for hvordan stemmene er avgitt på tidligere generalforsamlinger er eksplisitt trukket frem som en ytterligere vurderingsfaktor dersom faktorene i IFRS 10.B42 a)-c) ikke gir grunnlag for konklusjon, se særlig IFRS 10.B42 d) og 10.B45. Når historiske stemmemønstre skal vurderes er det den relative stemmeandel i forhold til totalt avgitte stemmer som er avgjørende. Altså hvor stor stemmeandel som tradisjonelt sett har deltatt i avstemmingen. La oss si at investor A har 40 % av stemmene i målselskap 1, og øvrige stemmer er meget spredt der ingen annen investor eier over 1 %. I målselskap 1 fattes avgjørelser om relevante aktiviteter på generalforsamlingen. Det vurderes slik at det ikke er tilstrekkelig klart ut fra stemmefordelingen alene om A har makt. Det foreligger ikke potensielle stemmeretter eller andre kontraktsmessige avtaler. Dersom det aldri har vært representert mer enn 70 % av stemmene på de tidligere generalforsamlingene kan dette tyde på at A i realiteten har mulighet til å styre de relevante aktivitetene. Dette på bakgrunn av at As absolutte stemmeandel alene kan synes å være tilstrekkelig til å avgjøre en avstemming. Samme konklusjon kan ikke fattes dersom 90 % av stemmene tradisjonelt sett er representert. Selv om

A aldri har tapt en avstemming, av den grunn at et tilstrekkelig antall andre investorer stemmer på samme måte som A, er dette ikke avgjørende. Dette kommer frem av IFRS 10, vedlegg B, eksempel 8.⁶² A styrer da ikke de relevante aktivitetene alene, men sammen med andre investorer.

Dersom en skal se hen til stemmemønstre på tidligere generalforsamlinger er det særlig et spørsmål som umiddelbart melder seg. Dette er spørsmålet om hvor representativt det som har hendt i fortiden er for hva som vil skje i fremtiden. Svaret på dette spørsmålet krever skjønn, og det kan tenkes en rekke faktorer som vil måtte vurderes. Hvilken sikkerhet svaret må ha avhenger videre av hvor nær man er en konklusjon i utgangspunktet, jf. IFRS 10.B45.

Hvor mye data en har å forholde seg til vil naturligvis være en viktig vurderingsfaktor. Isolert sett øker sikkerheten til en prediksjon med antall observasjoner, i alle fall opp til et visst punkt. Forutsetningene for å kunne si noe om hvilken stemmeandel som vil bli representert på neste generalforsamling, på bakgrunn av et tidligere mønster, øker isolert sett dersom tidligere observerbare generalforsamlinger eksempelvis øker fra én til fem. Det er neppe påkrevd av standarden at vurderingen skal bygge på statistiske beregninger, men generelle sannsynlighetsteorier må allikevel antas å ha en viss relevans. På en annen side kan det også tenkes at en velger å se bort fra observasjoner som ikke er av nyere dato, eksempelvis at man kun ser fire år tilbake. Dette kan bygge på en vurdering av at eldre generalforsamlinger ikke er representative. En grunn til dette kan være at det har vært store endringer i eierskap (les mer om endring i eierskap nedenfor). Hvor mange observerbare avstemminger en skal ta hensyn til må bli et skjønsspørsmål. Det er likevel uklart om det finnes noen nedre grense for antall observasjoner. Blant annet har dette spørsmålet blitt trukket frem i hørings svar til Exposure Draft 10.⁶³

Eksempelvis stilte Ernst & Young spørsmål i sitt svar på høringsutkastet om kun én relevant avstemming kan være tilstrekkelig til å konkludere med at makt foreligger.⁶⁴ IASB har ikke eksplisitt svart på dette i verken IFRS 10 eller tilhørende Basis for Conclusions. De presiserer i stedet at vekten som må legges

⁶² Se også Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 45; Picker et al. 2012, s 820 og Ernst & Young, International GAAP, 2014, s 361.

⁶³ Det vil si høringsutkastet til IFRS 10.

⁶⁴ Ernst & Young, hørings svar til ED 10, 2009.

på øvrige fakta og omstendigheter øker når investors absolutte og relative stemmeandel, samt spredningen av andre stemmeandeler, synker.⁶⁵ Således tolker vi dette som at selv én generalforsamling kan være nok i tilfeller der man er nær en konklusjon kun ved å se hen til stemmefordelingen. Dette synet støttes også av Steinar Sars Kvifte.⁶⁶

Også andre omstendigheter kan få innvirkning på om tidligere stemmemønstre er en relevant faktor i maktspørsmålet. Det kan for eksempel tenkes å være omstendigheter som kan tilsi at stemmeantallet på neste generalforsamling vil avvike fra det som er vanlig. En slik omstendighet kan være at det i en årrekke har gått meget bra med selskapet som det er investert i, men at inneværende år har vist sviktende resultater. De sviktende resultatene kan være et resultat av at styret og daglig leder har fattet feil beslutninger, noe som kan medføre mistillit hos aksjonærene. Aksjonærer som tidligere har holdt seg passive fordi de er fornøyd med hvordan selskapet styres, kan nå tenkes å ha større motivasjon for å påvirke hvordan de relevante aktivitetene håndteres. Generelt sett øker investorenes engasjement når selskapet de har investert i presterer dårlig.⁶⁷ På samme måte kan det tenkes at engasjementet synker dersom tillitten til ledelsen øker.

Et beslektet grunnlag for at det ikke er usannsynlig at stemmemønsteret kan endres, er der saken(e) det skal stemmes over er av en særlig art, der viktigheten av avstemmingens resultat er høyere enn den vanligvis pleier å være ved avstemminger. Dersom det skal stemmes over noe som har en særlig innvirkning på aksjonærene eller for selskapets fremtid, er ikke nødvendigvis alle tidligere generalforsamlinger relevante. I slike tilfeller mener vi at vurderingen av forventet stemmeoppslutning må bygge på eventuelle tidligere generalforsamlinger der saker av tilsvarende viktighet har vært oppe til avstemming. Steinar Sars Kvifte⁶⁸ støtter dette. I følge Kvifte⁶⁹ har det vært tilfeller i praksis under IAS 27, der det har vært nødvendig å gå igjennom referater fra flere tidligere generalforsamlinger for å finne saker av tilsvarende art. Tilsvarende vil gjelde under IFRS 10. Generalforsamlinger der kun ukontroversielle «vanlige» saker har vært på agendaen, blir i slike tilfeller ikke relevant å se hen til, etter vårt syn.

⁶⁵ Se eksempelvis IFRS 10.B45.

⁶⁶ Kvifte 2014. Intervju.

⁶⁷ Picker et al. 2012, s 820.

⁶⁸ Kvifte 2014. Intervju.

⁶⁹ Kvifte 2014. Intervju.

Stemmemønsteret kan også endres som følge av endringer i eiersammensetningen. Dersom målselskapets aksjer ofte omsettes, eksempelvis ved at aksjene er notert på børs, kan dette være et usikkerhetsmoment i vurderingen. En ny eier av en stemmerett trenger ikke være passiv selv om den forrige eieren var det. Videre kan enten en eksisterende eller en ny aksjeeier ha tilegnet seg en større andel av stemmerettene, noe som kan medføre større interesse for å påvirke hvordan relevante aktiviteter i målselskapet styres. En hovedinvestor har vanligvis gode forutsetninger for å kjenne til at andre investorer tilegner seg større stemmerettsandeler, og det er videre enklere å estimere virkningen av dette. Verre er det å holde oversikten over og vurdere virkningene av at flere mindre aksjeposter skifter eier.

I tillegg til at aksjer kan skifte eier kan det også oppstå avtaler eller sammenspleisende relasjoner mellom eksisterende eiere. Eksempelvis kan en aksjeeier få fullmakt til å stemme på vegne av en eller flere andre investorer som tidligere ikke har deltatt på generalforsamlingene. Slike avtaler er som regel ikke offentlig informasjon, og kan være utfordrende å avdekke.

Vi skal ikke gå lenger i å poengtere faktorer som kan endre et historisk stemmemønster, men heller konstatere at det er et bredt spekter av faktorer vi mener investor må vurdere konsekvensene av før han kan estimere deltagelsen ved neste avstemming. At det brede og til dels uoversiktlige spekteret av faktorer kan tenkes å skape utfordringer i praksis er etter vårt syn ikke utvilsomt. Det må antas å være svært krevende både å avdekke alle relevante faktorer, og å vurdere hvilken påvirkning disse faktorene kan ha på stemmemønsteret.

Hvor store ressurser en skal bruke på å avdekke og vurdere faktorer som kan ha påvirkning på stemmemønsteret må antas å korrelere positivt med hvor stor betydning et slikt stemmemønster tillegges i maktvurderingen. Altså hvor sikker investor er i maktspørsmålet på bakgrunn andre faktorer, herunder stemmefordelingen, jf. IFRS 10.B45. I tillegg antas det at relevansen til slike omstendigheter vil øke jo mindre dominerende hovedinvestorens stemmeandel er relativt til stemmeantallet som er avlagt ved tidligere avstemminger. Som eksempel kan vi anta at ca. 70-75 % av det totale stemmeantallet har vært representert på de siste relevante generalforsamlingene, og investor A eier 45 % av stemmene. Her må en relativt stor endring i stemmemønsteret til for at A skal hindres i å styre de relevante aktivitetene. Hadde derimot det tradisjonelle

stemmemønsteret vært slik at 80-85 % av stemmene var representert, skal det relativt lite til for at A ikke kan styre alene. Da kan faktorer som eksemplifisert over få større betydning. Vi antar da at det kreves en tyngre vurdering og større innsats for å avdekke faktorer som vil kunne endre mønsteret.

Et annet spørsmål som reiser seg når tidligere stemmemønster blir en del av maktvurderingen er hvor klart dominerende en investor må være i stemmemønsteret for at en skal kunne konkludere med at faktisk kontroll foreligger. La oss si at det ikke er tilstrekkelig klart ut fra vurderingsfaktorene i IFRS 10.B42 a)-c) om investor A oppfyller maktkriteriet i IFRS 10.7 a). La oss også forutsette at A eier 40 % av stemmene i et målselskap, og at øvrige stemmeretter er meget spredt der de største minoritetseierne eier opp til 1 %. Det er ikke funnet andre fakta og omstendigheter av relevans foruten om tidligere stemmemønster. Etter en vurdering tyder alt på at det ikke er faktorer som er egnet til å endre stemmemønsteret i selskapet det er investert i, eksempelvis har det ikke vært vesentlig omsetning av aksjer i selskapet og prestasjonene har vært stabile i flere år.

Stemmemønsteret basert på de fem siste generalforsamlingene viser en deltagelse på ca. 79 %. Vil A nå kunne konkludere med at han i praksis har mulighet til å styre de relevante aktivitetene i målselskapet? Gitt stemmemønsteret er det på det rene at en stemmeandel på 40 % faktisk har vært tilstrekkelig til ensidig å styre målselskapet. Spørsmålet, som også er poengtert tidligere, blir om det her er *klart* at A har makt.

Det foreligger fem observasjoner på at en stemmeandel på 40 % faktisk er egnet til å styre målselskapet. På en annen side er grensen mellom ensidig å kunne styre og å komme i den situasjonen at andres stemmer er nødvendig for å kunne styre, meget smal. I denne situasjonen kan det hende det ikke skal mer til enn at generalforsamlingen flyttes til en annen lokasjon, eksempelvis fra Bergen til Oslo, for at deltagelsen skal tippe det kritiske punktet på 80 %. Noen kunne her tolke situasjonen som om A i øyeblikket har makt, men andre vil mene at posisjonen til A er for lite dominerende for å kunne konkludere.⁷⁰

⁷⁰ Se eksempelvis Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 45.

IASB konstaterer i IFRS 10.B46 at

«dersom det ikke er klart, etter å ha tatt i betraktning faktorene i B42 a)-d), om investor har makt, kontrollerer investor ikke foretaket som det er investert i», jf. IFRS 10.B46.

Dette betyr at et målselskap ikke skal konsolideres i de tilfellene der en investor ligger i grenseland mellom å ha kontroll og ikke ha kontroll. I en situasjon som skissert over må det utøves særlig stor grad av skjønn i vurderingen av kontroll, og det er grunn til å tro at en konklusjon i praksis ville kunne gå begge veier avhengig av hvem som foretar vurderingen. Det finnes her gode argumenter både for og mot at makt foreligger. Intensjonen til IASB er neppe at det nærmest skal være valgfritt å konsolidere et selskap eller ikke i en gitt situasjon. Likevel er det etter vår mening ukontroversielt å hevde at dette i praksis kan bli tilfelle i spesielle situasjoner. Erlend Kvaal⁷¹ støtter vårt syn på dette, og mener at det i enkelte situasjoner blir opp til hovedinvestorens vilje om et målselskap blir konsolidert eller ikke.

Øvrige vurderingsfaktorer

I henhold til IFRS 10.B45 omfatter en vurdering av andre fakta og omstendigheter at investor blant annet skal ta hensyn til faktorene i 10.B18 og indikatorene i 10.B19 og 10.B20.

IFRS 10.B18 til 10.B20 inneholder en rekke vurderingsfaktorer og indikatorer på at makt kan foreligge. Faktorene i IFRS 10.B18 er faktorer som kan tyde på at en investor har makt dersom dette er uklart ut fra en vurdering av stemmeretter og andre retter. Altså, dersom en investor er usikker på om stemmefordelingen eller andre avtaler er egnet til å gi han makt, kan eksempelvis det at han faktisk viser evne til å kunne utpeke et flertall av de som styrer relevante aktiviteter, jf. 10.B18 a), være en faktor som tyder på at makt foreligger. Spesielle relasjoner mellom investor og nøkkelpersoner i målselskapet er et annet eksempel på en faktor som vil vekke i favør av at investor har makt, jf. 10.B18 d).

⁷¹ Kvaal 2014. Intervju.

I tillegg til vurderingen av investors retter og evnen investor har til å påvirke styringen av målselskapet, kan indikatorer på at investor har mer enn en passiv rolle i målselskapet også få betydning i maktspørsmålet. Slike indikatorer kan eksempelvis bestå i at målselskapet er i et særlig avhengighetsforhold til investor, eller at investor er særlig eksponert for variabilitet i avkastningen fra målselskapet, jf. hhv. 10.B19 b) og 10.B20. Vi vil skissere bruken av faktorene og indikatorene i 10.B18-10.B20 i et eksempel.

La oss si at målselskap A er produsent av en spesiell installasjon som benyttes ved utvinning av råolje. Investor A (personlig investor) eier 35 % av aksjene så vel som av stemmene i dette selskapet gjennom sitt heleide selskap B, der han også sitter som styreleder. Øvrige aksjer eies av ti andre investorer som hver har 6,5 % av stemmene i målselskap A. Den spesielle installasjonen selskapet leverer er utviklet av investor A, som også eier patentet til installasjonen gjennom selskap B. Målselskap A var før eiet 100 % av selskap B, men etter at investor A og hans ekspert -team hadde utviklet prototypen til den spesielle installasjonen, var det behov for frisk kapital for å starte produksjonen og få installasjonen ut i markedet. Det ble dermed foretatt en aksjeemisjon i målselskap A. De øvrige investorene har ikke direkte teknisk kunnskap om produktet selskapet selger, og involverer seg med målselskap A kun av økonomiske grunner. For utenom investor A og enkelte av hans medarbeidere er det svært få som innehar den spesielle ekspertisen som skal til for å utvikle og drive salg av det spesielle nisjeproduktet. Selskap B skal videre motta royalty av et ikke ubetydelig beløp for hver enhet av produktet målselskap A selger.

Selskap B regnskapsføres i samsvar med IFRS. Siden eierskapet i målselskap A er blitt utvannet må selskap B vurdere om målselskapet fortsatt er å anse som et datterselskap, eller om konsolideringen skal opphøre.

I denne vurderingen vil IFRS 10.B18-10.B20 stå sentralt. Selskap B kan neppe ha kontroll over målselskap A kun på bakgrunn av stemmefordelingen, jf. IFRS 10.B42 a). Det finnes ikke potensielle stemmeretter eller andre kontraktmessige avtaler som omtalt i IFRS 10.B42 b) og c). Gitt omstendighetene må det vurderes om selskap B har makt som følge av andre årsaker enn avtaler og stemmeretter, jf. IFRS 10.B42 d) og 10.B45. Avgjørelser om relevante aktiviteter tas delvis løpende av styret og daglig leder, og delvis i generalforsamling. Ved den eneste generalforsamlingen som er blitt avholdt i målselskap A etter aksjeemisjonen, møtte seks investorer opp, inkludert investor A. Stemmeopplutningen var dermed

67,5 %. Selv om selskap B hadde mer enn halvparten av stemmene i denne generalforsamlingen er antagelig ikke dette nok til å kunne konkludere med at det er klart at kontroll foreligger. De andre investorene er såpass store at de enkelt kan snakke sammen, samt at én generalforsamling vil være et meget tynt grunnlag for å kunne si noe om den videre utviklingen i stemmemønsteret.

I generalforsamlingen ble det bestemt at daglig leder og styret hos målselskap A fortsatt skulle bestå uforandret. Dette ble enstemmig bestemt etter anbefalinger fra investor A og resten av styret i selskap B, se IFRS 10.B18 c). Daglig leder i målselskapet er også daglig leder i selskap B, og styret består av investor A samt tre av hans nære støttespillere, se IFRS 10.B18 d) og 10.19 a). Investor As ekspertise og tidligere resultater har tydelig innvirkning på de andre investorene, som ser ut til å være komfortable med at A gjør de grep han mener er til det beste for målselskapet. Det foreligger ingen avtaler om at A har noen innflytelse utover stemmerettene, men dette ligger etter forholdene litt i kortene, ikke minst på grunn av avhengighetsforholdet målselskapet har til investor A og selskap B, se IFRS 10.B19 b) iv) og v). Det kan også, tatt forholdene i betraktning, stilles spørsmål om rettighetene til de øvrige investorene er substansielle retter, jf. IFRS 10.B22 og 10.B23. At det kun er investor A og selskap B som har kunnskapen og evnen som skal til for at målselskap A skal lykkes i markedet, kan antagelig sies å være en hindring for at de øvrige investorene skal handle på tvers av hovedinvestorens anbefalinger og vilje. De er antagelig bedre tjent med å la selskap B styre relevante aktiviteter.

Selskap Bs rett til royalty-inntekter gjør også at avkastningen fra målselskapet har potensial til å bli langt større enn det eierskapet skulle tilsi, se IFRS 10.B19 d).

Videre påvirkes denne avkastningen sterkt av om målselskapet lykkes med relevante aktiviteter som eksempelvis produktutvikling og kontraktinngåelser, se IFRS 10.B20. Dette er aktiviteter som i stor grad styres av ledergruppen, som i realiteten er investor As forlengede arm.

Gitt de fakta og omstendigheter som skissert over vil man kunne komme til at målselskap A er datterselskap til selskap B. Dette mye på grunn av omstendigheter som gjør at det i realiteten synes å være selskap B alene som styrer de relevante aktivitetene.

Eksempelet over er konstruert slik at flere av faktorene og indikatorene i IFRS 10.B18 til 10.B20 kommer tydelig frem. Det er således satt litt på spissen.

Imidlertid vil det også i praksis ofte kunne være omstendigheter som kommer inn under de faktorer og indikatorer som er eksplisitt nevnt i IFRS 10.B18-10.B20. Et eksempel finner vi i Aker ASA, der selskapet blant annet skriver følgende i note 3 til konsernregnskapet for 2013:

«.. Styret og ledelsen i Aker har i løpet av 2013 vurdert om selskapets indirekte eierskap i AKSO og Kværner er tilstrekkelig til å gi faktisk kontroll etter IFRS 10. Hovedvurderingen har vært om Aker har evne til å kontrollere utfallet av avstemminger på generalforsamlingene i selskapene. Etter å ha vurdert dette nøye, både ut fra absolutt og relativ eierinteresse, samt oppmøte på tidligere generalforsamlinger i AKSO/Kværner og i sammenlignbare selskaper, kan det hevdes at slik kontroll foreligger.

I tillegg er det vurdert alle andre relevante forhold som er omhandlet av IFRS 10 og som kan bidra til å belyse kontrollspørsmålet ytterligere. I retning av kontroll trekker Akers representasjon i valgkomiteene, ledende ansatte med fortid i Aker, at selskapene selv ser på Aker som en aktiv eier mv. Forholdet at Akers ASAs konsernsjef, Øyvind Eriksen, er arbeidende styreformann i AKSO er ytterligere med å trekke i retning av kontroll når det gjelder AKSO..»

Her er det i tillegg til stemmesammensetningen og stemmemønsteret nevnt flere andre forhold som er trekker i retning av at Aker ASA har makt over Aker Solution ASA og Kværner ASA.

Aker ASAs representasjon i valgkomiteene vil kunne komme inn som en faktor nevnt under IFRS 10.B18 c). Det faktum at Aker ASAs konsernsjef er styreformann i Aker Solutions vil komme inn under IFRS 10.B18 d).

At flere ledende ansatte i de to målselskapene har fortid i Aker ASA kan være en indikator på makt i henhold til IFRS 10.B19 a). Det er viktig å være klar over at selv om det foreligger indikatorer på makt som beskrevet i eksempelvis IFRS 10.B19, trenger ikke nødvendigvis maktkriteriet i IFRS 10.7 a) å være oppfylt. Men, det at investor har mer enn en passiv interesse i målselskapet kan sammen med andre retter indikere at investor har makt, jf. IFRS 10.B19.

I Aker-eksempelet har selskapet vurdert det slik at selv stemmefordelingen og stemmemønsteret i seg selv antagelig er tilstrekkelig til å konkludere med makt.

Vekten som må legges på ytterligere fakta og omstendigheter er da mindre enn om det ikke var tilstrekkelig klart at makt foreligger på bakgrunn av dette, jf. IFRS 10.B45. I det konstruerte eksempelet med oljeserviceselskapet er det mer uklart om makt foreligger på bakgrunn av stemmefordeling og stemmemønster. Vekten som der må legges på ytterligere fakta og omstendigheter er således større. Selv om det i IFRS 10.B18-10.B20 gis konkrete eksempler på faktorer og indikator som kan peke i retning av at makt foreligger, er ikke dette begrensende for å også vurdere andre relevante fakta og omstendigheter. Tvert i mot skal alle relevante fakta og omstendigheter vurderes dersom det ikke allerede er klart om makt foreligger eller ikke. Dette kommer tydelig frem av IFRS 10.B42 d), 10.B45, samt 10.B19 og 10.B20.

Som tatt opp flere steder allerede, er grensdragningen mellom et tilfelle der makt foreligger og ikke foreligger ikke helt enkelt tilgjengelig. Grensdragningen kan tenkes å bli ytterligere utvisket jo større vekt det må legges på ytterligere fakta og omstendigheter. Jo flere omstendigheter som *må* være til stede for at makten skal bestå, jo mer skjør må også makten antas å være. Høy grad av skjønn må utøves, noe som kan tenkes å gå ut over reliabiliteten i vurderingen, samt konsistensen mellom selskaper, landegrenser, bransjer osv. Det kommer klart ut fra veiledningen til standarden at hvis det, etter å ha tatt i betraktning faktorene i Vedlegg B42 a)-d), ikke er mulig å konkludere *klart* på om en investor har makt over målselskapet, så kontrolleres ikke målselskapet av investoren, jf. IFRS 10.B46. Følgelig skal da heller ikke målselskapet konsolideres. Hvordan sikkerhet begrepet *klart* henviser til i en slik omfattende vurdering, uten faste grenser å forholde seg til, er som sakt før ikke definert. Det er antagelig heller ikke mulig å definere. Vi mener imidlertid de facto kontroll av natur aldri kan bli 100 % sikkert, og således at forskjellige oppfatninger av hvor klart et tilfelle er kan være egnet til å gi ulik praksis i virkeligheten.

Flere hørings svar til ED10⁷² poengterte at det vil være utfordrende for en investor å få tilgang til en del relevant informasjon som for eksempel samarbeid mellom andre aksjeeiere eller deres fremtidige intensjoner.⁷³ IASB har ikke sagt noe klart

⁷² Det vil si høringsutkastet til IFRS 10.

⁷³ Se BC103 b).

om hva som kreves av en investor for å avdekke andre fakta og omstendigheter.

Slik vi tolker bestemmelsene må det imidlertid antas at IFRS 10 medfører at investor må gå relativt langt for å fremskaffe relevant informasjon.

I Basis for Conclusions til IFRS 10 brukes ordlyden «*all available evidence*» om hva en investor skal vurdere når han skal konkludere på maktspørsmålet, se eksempelvis BC107 og BC110. Det sier seg selv at investor ikke kan vurdere utilgjengelig informasjon, men standarden legger antagelig opp til en vurdering utover den informasjonen som er tilgjengelig uten videre innsats og ressursbruk. Altså, standarden krever antagelig at investor legger en viss innsats i å avdekke informasjon som ikke uten videre er åpent tilgjengelig.

Det vi mener er en rimelig tolkning av reglene kan i alle fall tyde på dette. Slik vi tolker det er ikke regelverket bygget opp slik at det er adgang til å la vær å konkludere på spørsmålet om makt når vurderingen er krevende, for så å konkludere med at et konsernforhold ikke foreligger på bakgrunn av uklarhet i henhold til IFRS 10.B46. IFRS 10.B46 er i følge BC110 en klargjøring av at en investor ikke skal konsolidere et målselskap dersom en vurdering av alle tilgjengelige bevis ikke er egnet til å skape en klar konklusjon om makt.

Bestemmelsen skal sikre at det ikke skapes en presumpsjon om at investoren med høyst stemmeandel skal anse målselskapet som en datter dersom han, i *fravær* av bevis, ikke kan konkludere klart på maktspørsmålet, jf. BC110.

Det kan neppe sies å være fravær av potensielle bevis på makt før investoren har gjort et godt stykke arbeid for å avdekke slike bevis. Bestemmelsen klargjør at faktorene i IFRS 10.B42 a)-d) først skal være vurdert, før investoren lar være å konsolidere på bakgrunn av uklarhet. En har antagelig plikt til å gjøre det man kan for å kunne konkludere så klart som mulig, enten den ene eller den andre veien. Tilgjengelige bevis tolker vi til å være de bevis en har tilgang til etter å ha strukket seg langt for å avdekke slike bevis.

IFRS 10.B42 sier at «*Når det skal vurderes om en investors stemmeretter er tilstrekkelig til å gi denne makt, skal en investor ta i betraktning alle fakta og omstendigheter..*». Dersom ikke stemmeretter eller avtaler er avgjørende, gjelder denne skal -reglen «*alle andre fakta og omstendigheter..*», jf. IFRS 10.B42 d).

Videre forsterkes denne tolkningen av IFRS 10.B45, som også sier at ytterligere fakta og omstendigheter *skal* tas i betraktning hvis ikke IFRS 10.B42 a)-c) gir klarhet. Av IFRS 10.B46 må tolkningen være at alle fakta og omstendigheter i utgangspunktet må vurderes før man kan hevde at en konklusjon ikke er klar, jf.

bestemmelsens ordlyd «*Dersom det ikke er klart, etter å ha tatt i betraktning faktorene i B42 a)-d), om investor har makt, kontrollerer investor ikke foretaket som det er investert i*».

Oppsummert mener vi altså at en vurdering av alle fakta og omstendigheter må tolkes som en vurdering av alle bevis som ikke er *utilgjengelige*. Grensen for hva som anses ikke å være tilgjengelig må antagelig være en skjønnsmessig vurdering i hvert enkelt tilfelle. Blant annet kan det antas at en kost/nytte -betraktning må få relevans. I følge Erlend Kvaal⁷⁴ kan det ikke være meningen at et regnskapsreglement skal være opphav til økonomiske disposisjoner. Det kan altså ikke være meningen at investor skal se seg bedre tjent med å ta økonomiske grep for å forenkle kontrollvurderingen, eksempelvis selge eller kjøpe aksjer i et målselskap. Dersom en investor på et tidspunkt ikke klart kan konkludere på bakgrunn av IFRS 10.B42 a)-d), og en vurdering av ytterligere informasjon er så ressurskrevende at det i stedet er foretrukket å gjøre endringer i involveringen med et målselskap, vil han antagelig kunne konkludere med at kontroll ikke foreligger på bakgrunn av uklarhet, jf. IFRS 10.B46.

I følge Steinar Sars Kvifte⁷⁵ er det likevel neppe kostnaden ved å fremskaffe vanskelig tilgjengelig informasjon som i praksis vil gjøre at konsolidering ikke foretas på bakgrunn av at relevante bevis anses utilgjengelige. Tidsaspektet vil være en langt mer betydelig flaskehals, mener han. Dersom det tar en investor lang tid å fremskaffe og vurdere relevant informasjon, kan dette være grunnlag for at han ikke kan komme til en konklusjon før rapporteringsfristen. Da på bakgrunn av at relevant informasjon ikke lar seg fremskaffe og vurdere på den tiden man har til rådighet. I følge Kvifte⁷⁶ er det neppe grunnlag for å utsette rapporteringen i påvente av en slik vurdering, i alle fall ikke mer enn noen dager.

6.3.1.4 Når konklusjonen om makt ikke er klar

Som sagt skal ikke investor konsolidere et målselskap dersom det ikke er *klart* at investor har makt. Dette leses ut fra IFRS 10.B46, som sier at investor da anses å ikke ha kontroll over målselskapet. Hvorfor IASB henviser til den ene retningen i et slikt tilfelle, kan etter vår mening stilles spørsmålsteget ved.

⁷⁴ Kvaal 2014. Intervju.

⁷⁵ Kvifte 2014. Intervju.

⁷⁶ Kvifte 2014. Intervju.

Bestemmelsen tyder på at IASB mener det er bedre å ikke konsolidere et selskap man kontrollerer, enn å konsolidere et selskap man ikke kontrollerer. Etter vårt syn er det ikke opplagt at det å feilaktig konsolidere et selskap man ikke kontrollerer er ”verre” enn det motsatte.

Under Enron-skandalen i USA tidlig på 2000-tallet, var tilfellet at energiselskapet Enron skjulte massive tapsprosjekter i underliggende strukturerte foretak som selskapet i realiteten kontrollerte. Dersom en investor med hensikt posisjonerer seg slik at det er vanskelig å bevise at kontroll foreligger ved vurdering av IFRS 10.B42 a)-d), kan det tenkes at IFRS 10.B46 vil slå uheldig ut. Som vi har vært inne på ovenfor, kan det i noen situasjoner bli opp til investors vilje og ønske om han konsoliderer et målselskap eller ikke. Dersom en investor med insentiver for ikke å konsolidere klarer å posisjonere seg i en slik situasjon at han i realiteten kontrollerer et målselskap, men der det er vanskelig å bevise dette, kan investoren i større grad ha belegg for ikke å konsolidere dette selskapet på bakgrunn av IFRS 10.B46. Incentivene for ikke å konsolidere kan eksempelvis være å skjule tap, slik som i Enron -eksempelet, eller investor kan ønske å holde et målselskap utenfor konsolidering fordi dette gir bedre forholdstall i regnskapet. Ut fra et regnskapsbrugerperspektiv ville det etter vår mening vært like hensiktsmessig å ”fremtvinge” en konklusjon om makt eller ikke makt på bakgrunn av vurderingen i IFRS 10.B42 a)-d). Dette ville i så fall kunne gjøre det vanskeligere å konkludere på at makt ikke foreligger, når realiteten er en annen. Under intervju med Steinar Sars Kvifte ble denne problemstillingen med IFRS 10.B46 drøftet. Kvifte⁷⁷ er i likhet med oss noe undrende til valget IASB har gjort i tilknytning til denne bestemmelsen.

6.3.1.5 Tidspunktet for de facto kontroll

IFRS 10.20 krever at konsolidering av et målselskap «skal begynne fra det tidspunkt investor oppnår kontroll..». Dette kravet bringer oss også over på et annet interessant spørsmål, for når oppnår man de facto kontroll?

Fra det tidspunktet en investor oppnår kontroll over et selskap han har investert i, skal investor behandle målselskapet som et datterselskap. Dette medfører full konsolidering i investors konsernregnskap med virkning fra dette tidspunktet, jf.

⁷⁷ Kvifte 2014. Intervju.

IFRS 10.20 og 10.B86. Videre skal full konsolidering opphøre på det tidspunkt da kontroll ikke lenger er tilstede, jf. IFRS 10.20. Når en investor oppnår kontroll kun på bakgrunn av juridiske retter er tidspunktet for oppnåelse av kontroll eller opphør av kontroll vanligvis lettere å fastsette. Tidspunktet for oppnåelse av kontroll kan da eksempelvis være dagen da investor oppnår over 50 % eierskap til stemmene i måleselskapet.

Ved faktisk kontroll trenger ikke tidspunktet for kontrollovergangen å være like enkelt å fastslå.⁷⁸ Som gjort rede for over er ofte vurderingen tidkrevende, og det kan være vanskelig å anslå et tidspunkt som skal virke som starttidspunktet for konsolidering. La oss anta at en investor på bakgrunn av stemmefordelingen og stemmemønsteret vurderer om faktisk kontroll er tilstede. Investoren eier en stemmeandel på 45 % i målselskapet, og over tid har han sett at de andre eierandelene blir mer og mer utvannet. På tidspunkt 31.12.x1 var det rimelig klart at investoren ikke hadde kontroll, da var øvrige eiere så få at investoren så det slik at disse enkelt kunne samarbeide om å styre de relevante aktivitetene. I tillegg var stemmemønsteret slik at investoren ikke kunne få flertall alene i relevante avstemminger. Ettersom årene gikk har flere av de øvrige investorene solgt seg ut, og på tidspunkt 31.12.x5 eier et så stort antall mindre investorer de øvrige stemmene at det er helt klart at hovedinvestoren har de facto kontroll, både på bakgrunn av stemmefordeling og stemmemønster ved relevante avstemminger. Selv om det på tidspunkt 31.12.x5 er klart at det foreligger kontroll, er denne kontrollen et resultat av gradvis utvanning av de andre stemmeandelene og at oppmøtet på relevante avstemminger gradvis har sunket. På tidspunktet 31.12.x5 er det altså åpenbart at kontroll foreligger, men kontrolltidspunktet er antagelig inntruffet før denne datoen. Investoren observerte den første avstemmingen han så vidt kunne avgjøre alene i en generalforsamling som ble avholdt mellom tidspunkt 31.12.x2 og 31.12.x3, imidlertid vurderte han det slik at de øvrige stemmene på dette tidspunktet ikke var tilstrekkelig spredt til at det var klart at han hadde kontroll. Siden har han kunnet avgjøre alle avstemminger alene med økende relativ andel avgitte stemmer.

Kontrolltidspunktet er altså inntruffet på et tidspunkt mellom 31.12.x2 og 31.12.x5. Det konklusjonen for tidspunktet er avhengig av er når i dette tidsintervallet hovedinvestorens relative stemmeandel i forhold til andre investorer

⁷⁸ Se eksempelvis Ernst & Young, IFRS i Norge Supplement, 2012, s 45.

var stor nok, og når de øvrige stemmeandelene måtte anses for å være tilstrekkelig spredt, jf. IFRS 10.B42 a) ii) og iii). Vurderingen av kontroll er en kontinuerlig vurdering, og med stadige endringer i omstendighetene kreves det i teorien at hovedinvestoren nærmest har fulgt utviklingen i stemmefordelingen dag for dag, jf IFRS 10.8 og 10.B80. Investors oppfatning av hvor grensen går for når hans relative stemmeandel i forhold til andre investorer er stor nok, og når øvrig eierskap må anses å være tilstrekkelig spredt, er avgjørende for hvilket tidspunkt konsolideringen skal foretas fra. Utstrakt bruk av skjønn må benyttes, og avgjørelsen har naturligvis potensial til å bli svært krevende. Det må antas å være mange individuelle meninger på om spredt eierskap vil si at stemmene er fordelt på 50, 100, eller 1000 andre investorer, eller om relativ eierandel er stor nok. Ut fra de potensielt forskjellige preferanser på styrken av egen stemmeandel i forhold til øvrige stemmeandeler, kan det også være ulike syn på hvilken vekt stemmemønsteret må tildeles i vurderingen. Spørsmålet om hva som er spredt eierskap ble også problematisert i Ernst & Young sitt høringssvar⁷⁹ på ED10, uten at IASB har gitt noe konkret svar på dette i IFRS 10 eller tilhørende Basis for Conclusions. Tidspunktet for kontrollovergangen har derfor neppe et tydelig og bastant svar i vårt eksempel, men vil antagelig kunne variere avhengig av øyet som ser.

Som vi har poengtert flere andre steder, vil også her den vide og skjønnsmessige vurderingen i krevende tilfeller antagelig kunne føre til usikkerhet og inkonsistens mellom regnskapsprodusenter. Å identifisere det riktige tidspunktet for når en investor oppnår kontroll, og dermed skal konsolidere datterselskapet, er avgjørende for å sikre riktig regnskapsinformasjon. Tidspunktet er en milepæl i konsernsammenheng, og er fundamentalt viktig. Det er veiskillet mellom konsern eller ikke.

Selv om vi nå antyder at uklare grenser potensielt er egnet til å skape uønskede resultater, tror vi ikke at dette vil bli et stort problem i praksis. Det er antagelig sjeldent at faktum er så uklart at spriket i konklusjonene om kontrolltidspunktet vil bli vesentlig. Like fullt mener vi det er verdt å merke seg denne potensielle faren.

⁷⁹ Ernst & Young, høringssvar til ED 10, 2009.

7. IFRS for SMEs, Ny Norsk Regnskapsstandard og NRS 17

Under dette avsnittet vil vi kort ta for oss IFRS for SMEs og forslaget til den nye norske regnskapsstandarden som ble sendt på høring 2. april 2014. Vi vil også komme kort inn på NRS 17. Selv om man kan si at disse to regelsettene faller utenfor vår problemstilling, har vi likevel funnet det interessant å omtale disse kort. En av grunnene til dette er at vi finner debatten rundt en innføring av IFRS for SMEs i Norge interessant. I den anledning ser vi på hva slags løsning, om noen, som er lagt til grunn for faktisk kontroll i disse standardene.

7.1 IFRS for SMEs

IFRS for SMEs er en fullstendig og selvstendig standard som er utarbeidet for å tilfredsstille de behov og krav «små og mellomstore foretak» har ved finansiell rapportering. Sammenlignet med full IFRS er standarden betydelig enklere.⁸⁰ Blant annet har man færre valgmuligheter, og for noen regnskapsmessige problemstillinger tillater IFRS for SMEs bare en løsning. En annen viktig forenkling er reduksjonen av notekravene, som er redusert med ca. 90 %. Standarden kan tas i bruk av alle land, uavhengig om man har tatt i bruk full IFRS. IASB har latt det være opp til hvert enkelt land å bestemme hvilke foretak som omfattes av standarden.⁸¹

Da IASB utstedte standarden i 2009, ble det sagt at standarden skal vurderes etter to års bruk. På bakgrunn av dette ble det i 2012 iverksatt en omfattende gjennomgang av standarden, og et resultat av dette arbeidet er at det nå foreligger et nytt utkast med foreslåtte endringer og forbedringer.⁸² Etter planen skal en oppdatert standard utstedes i første halvdel av 2015.

⁸⁰ IASB: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx>

⁸¹ IASB: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx#>

⁸² IASB: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/Marked-up-draft-IFRS-for-SMEs-October-2013.pdf>

7.1.1 Kontrollbegrepet i IFRS for SMEs

IFRS for SMEs kapittel 9 regulerer konsernregnskap. Ordlyden i kontrolldefinisjonen, jf. 9.4 er identisk med ordlyden i IAS 27.4.⁸³ Videre er utdypningen som følger av 9.5, identisk med ordlyden i IAS 27.13.^{84 85} Man kan altså si at IFRS for SMEs bygger på IAS 27, og at IASB ikke har valgt å utdype noe spesifikt om de facto kontroll i IFRS for SMEs. Etter vårt syn rommer kontrolldefinisjonen i 9.4, jf. 9.5 bokstav c. og d. faktisk kontroll, se diskusjonen under kapitel 5.2.

Som nevnt ovenfor foreligger det et nytt utkast til IFRS for SMEs. I utkastet er det ingen endringer i forhold til det overnevnte. Vi kan derfor si at IASB har valgt å ikke presisere noe angående faktisk kontroll, og at det heller ikke er inntatt noe fra IFRS 10 i det nye utkastet. Likevel mener vi det kan være nærliggende å tro at den klare konsolideringsplikten ved faktisk kontroll under IFRS 10, kan påvirke tolkningen av om IFRS for SME også rommer faktisk kontroll. Dette synet begrunner vi med at det følger av IFRS for SMEs kapittel 10.6, at man ved uklarheter kan se hen til løsninger som gjelder under full IFRS.

7.2 Ny Norsk regnskapsstandard og NRS 17

NRS har sendt et forslag til ny norsk regnskapsstandard (heretter ny NRS) på høring. Målgruppen for standarden er *øvrige* foretak, dvs. foretak som ikke er definert som små eller store, jf. rskl. § 1-5 og 1-6.

Ved utarbeidelsen av standarden er det blitt tatt utgangspunkt i gjeldende IFRS for SMEs, men noen justeringer er foretatt slik at standarden skal passe til norske forhold. Blant annet er standarden tilpasset slik at den er i samsvar med regnskapsloven. Som en hovedregel skal man kunne velge løsninger som følger av IFRS for SMEs så langt dette ikke er i strid med norsk regnskapslov.⁸⁶ Justeringer til norske forhold er i høringsutkastet presisert med en «N» etter bestemmelsen.

⁸³ Se definisjonen i kapitel 5.1

⁸⁴ Se definisjonen i kapitel 5.1.

⁸⁵ Vi presiserer at relevante deler fra SIC 12 er inkludert i 9.4.

⁸⁶ NRS: Høringsutkast 2. april 2014.

7.2.1 Kontrollbegrepet i ny NRS og NRS 17

Kontrolldefinisjonen i ny NRS følger av 9.4 og er identisk med IFRS for SMEs. Det samme gjelder 9.5. Imidlertid er det tatt inn en egen presisering i ny NRS, jf. 9.5N:

*«Kontroll kan også foreligge når et foretak eier en stor **stemmeberettiget ikke-kontrollerende eierinteresse** og ingen annen eier eller eiergruppering har kontroll.»*

En slik presisering finnes ikke i IFRS for SMEs, men er tatt med i ny NRS slik at det ikke skal være noen tvil om at konsolideringsplikten gjelder ved faktisk kontroll etter ny NRS.⁸⁷ Samme klargjøring finnes også i NRS 17.3. I tillegg fremkommer det av NRS 17.3 at *«ved en vurdering av om kontroll er oppnådd, må det gjøres en konkret vurdering av alle relevante forhold»*. En slik presisering er ikke tatt med i forslaget til ny NRS. Utelatelsen er en naturlig konsekvens av at ny NRS skal inneholde mindre veiledning. Det er ikke tiltenkt å være noen forskjell mellom ny NRS og NRS 17 på dette området.⁸⁸ En naturlig tolkning av dette, er at det i en vurdering av om faktisk kontroll foreligger ikke er tilstrekkelig kun å se på om man innehar en stor stemmeberettiget eierinteresse og ingen annen eier har kontroll. Man må også ta alle andre fakta og omstendigheter i betraktning. Hvor stor og omfattende vurderingen må være er ikke utdypet, men som følge av omfattende veiledning i IFRS 10, kan det være naturlig å se hen til vurderingsmomentene som blant annet følger av IFRS 10 B.42 d.

NRS 17 og ny NRS gjør det altså klart at faktisk kontrollerte selskap skal konsolideres. Dette er ikke like klart i IFRS for SME. Vi mener imidlertid, som vi har gitt uttrykk for under diskusjonen rundt IAS 27, at faktisk kontroll også kan leses inn i kontrolldefinisjonen i IFRS for SME.

⁸⁷ Østli, 2014. Intervju.

⁸⁸ Ekberg, 2014. Mailkorrespondanse.

8. Analyse på Oslo Børs

Som en mindre del av masteroppgaven har vi foretatt en undersøkelse på 161 selskaper notert på Oslo Børs, som i henhold til regnskapsloven⁸⁹ benytter IFRS som regnskapsspråk. Selskaper notert på Oslo Axess er ikke en del av populasjonen.

Formålet med undersøkelsen er å danne oss et bilde av hvilken effekt de nye reglene om faktisk kontroll i IFRS 10, vil ha på konsernregnskapene til selskapene notert på Oslo Børs.

8.1 Fremgangsmåte

Som nevnt tidligere trådte IFRS 10 i kraft fra regnskapsår som startet 1. januar 2013 eller senere. EU tillot utsettelse til 1. januar 2014. Selskapene er i henhold til IAS 8.28 pliktig til å opplyse om eventuelle effekter som følge av implementering av nye standarder og tilhørende endringer i regnskapsprinsipper. Dersom selskapet ikke anvender en ny standard som er vedtatt, men ikke enda har trådt i kraft, skal det opplyses om dette samt gis opplysninger om forventet effekt ved førstegangsanvendelse, jf. IAS 8.30 og 8.31.

Dersom et selskap allerede har implementert IFRS 10, og derav også har implementert IFRS 12, har vi sett på opplysningene som kreves av sistnevnte standard. Eksempelvis nevnes IFRS 12.7 som krever at det opplyses hvilke vesentlige vurderinger og forutsetninger som er gjort når selskapet skal vurdere om det har kontroll, om det har felles kontroll eller om det har betydelig innflytelse på et annet foretak.

Vi har tatt for oss selskapenes årsrapporter for år 2013, og i enkelte tilfeller også for 2012, der vi har gjennomgått opplysningene om eventuelle effekter av implementeringen av IFRS 10 eller forventede effekter dersom standarden ikke enda var implementert. Vi har da hatt fokus på effekter som skyldes reglene for konsolidering av selskaper som er «de facto» kontrollert. For å oppfylle kravene til opplysninger som nevnt over har det vært nødvendig for selskapene å foreta en

⁸⁹ L17.071998 nr. 56 Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) § 3-9 og IFRS-forordningen.

vurdering av om det foreligger involvering med andre selskaper som er egnet til å gi faktisk kontroll.

Ved å gå gjennom relevante noteopplysninger i selskapenes regnskaper får vi et bilde av hva selskapet selv mener om effekten av den nye standarden.

Data er innhentet ved at vi lastet ned alle regnskapene i populasjonen fra selskapenes respektive internettsider etter hvert som regnskapene ble offentliggjort. Deretter gikk vi nøye gjennom alle relevante opplysninger i regnskapene. Foruten om informasjonen om effekten av nylig implementerte eller vedtatte –ikke implementerte standarder, så vi for eksempel på prinsipper for virksomhetssammenslutninger. Dette for å finne ut av om selskapet før har valgt som prinsipp å konsolidere faktisk kontrollerte enheter. Også note om eierskap og stemmeandel i datterselskaper og tilknyttede selskaper, jf. rskl. 7-15 ble vurdert. Dette for å kunne identifisere eventuelle «caser» der en vurdering av faktisk kontroll kan være relevant.

8.2 Resultat

Kolonnevis oppstilling av observasjonene kan finnes i vedlegg 2.

Av 161 selskap er det kun identifisert ett selskap som opplyser om at IFRS 10 vil ha vesentlig effekt som følge av reglene om faktisk kontroll. Aker ASA må fra regnskapsåret 2014 konsolidere både Aker Solutions ASA og Kværner ASA på bakgrunn av reglene om faktisk kontroll i IFRS 10. Disse selskapene har til og med regnskapsåret 2013 blitt ansett som tilknyttede selskaper. Aker ASA opplyser om at for regnskapsåret 2013 ville full konsolidering resultere i at blant annet regnskapslinjen «driftsinntekter» i Akers konsernregnskap øker fra 8,1 mrd. til 61,5 mrd., noe som tilsvarer en økning på 659,3 %. Videre blir regnskapsposten «eiendeler» økt fra 46,3 mrd. til 94,1 mrd., noe som tilsvarer en økning i balansesummen på drøyt 103 %.

I tillegg er det ytterligere 3 selskaper som opplyser om at reglene kan få effekt, men at effekten ikke er vesentlig på konsernnivå. I hovedsak gjelder dette selskap tilhørende finansnæringen, hvor det kan bli aktuelt å konsolidere enkelte aksjefond. Videre har vi identifisert 17 selskap som i note opplyser om at

selskapet enda ikke har konkludert vedrørende konsekvens av implementering. Av de 161 kontrollerte selskapene er det 17 selskap vi ikke har lyktes i å innhente data for. Det er ulike årsaker til dette, blant annet at selskapet rapporterer etter US GAAP eller at selskapet ikke har opplyst om nye standarder og regnskapsprinsipper.

8.3 Potensielle feilkilder og tolkning av resultat

Datagrunnlaget er selskapenes årsrapporter, altså offentlig tilgjengelig informasjon.

Undersøkelsen bygger på selskapenes opplysninger, og er videre selskapenes egne vurderinger. Vi har ikke hatt grunnlag for å kunne gjøre oss opp en egen mening av om informasjonen er riktig. Selskapenes regnskaper er imidlertid revidert, og det må antas at vurderingene som ligger bak informasjonen er av en tilstrekkelig høy kvalitet.

Siden alle selskaper i populasjonen undersøkes ($n=N$), bygger ikke resultatet på statistisk inferens. Grunnet at populasjonen er definert som selskaper notert på Oslo Børs, har vi ikke grunnlag for å hevde at resultatet også gjelder IFRS – baserte selskaper utenfor Oslo Børs. Resultatet kan altså ikke projiseres til å gjelde andre selskaper enn de som er kontrollert. Videre er ikke dette en undersøkelse der vi baserer resultatet på statistisk signifikans. Vi benytter altså ikke statistiske metoder i gjennomføringen av analysen. Undersøkelsen er en kvalitativ studie der vi forsøker å danne et bilde av hvilken effekt reglene for faktisk kontroll i IFRS 10 kan få. Informasjonsverdien i regnskapene kan variere, og konklusjonene vi trekker ut fra hvert enkelt regnskap er basert på en samlet vurdering av de opplysningene som foreligger i regnskapet.

De færreste av selskaper opplyser om at IFRS 10, og indirekte de nye reglene for faktisk kontroll, vil ha noen vesentlig effekt på regnskapet. Grunnlaget for dette kan tolkes på flere måter. Den mest opplagte grunnen er etter vår mening at de færreste selskapene er involvert med andre selskaper på en slik måte at faktisk kontroll må vurderes. Selskapene eier ofte over 50 % av stemmene i selskaper det er investert i, eller på den andre siden er involvert på en slik måte at kontroll ikke blir et vurderingsmoment.

Det kan også tenkes at enkelte av selskapene har hatt «caser» der faktisk kontroll har vært til vurdering, men der konklusjonen på kontroll har blitt negativ, og opplysningen deretter blir at de nye reglene ikke får effekt.

En annen potensiell grunn for at reglene om faktisk kontroll i IFRS 10 ikke vurderes å medføre vesentlig effekt på de enkelte konsernregnskaper, er at selskaper tidligere kan ha valgt som prinsipp å konsolidere målselskaper de har faktisk kontroll over. Således kan det i noen tilfeller være slik at reglene i IFRS 10 ikke vil medføre endringer på dette. Opplysninger i notene er ofte basert på utarbeidede standardtekster, og prinsippvalget etter IAS 27 er ikke alltid lett å identifisere.

9. Refleksjon og konklusjon

9.1 Refleksjon

Vi vil under dette kapitlet redegjøre for vår mening om fornuften av reglene for faktisk kontroll under IFRS 10. Vi velger å se dette fra to synsvinkler, produsentperspektivet og brukerperspektivet.

9.1.1 Regnskapsprodusentperspektivet

Vi har nå i detalj tatt for oss reglene for faktisk kontroll i IFRS 10, samt tolket disse i den hensikt å finne ut hvordan de skal forstås. Vi har også gitt uttrykk for vår mening om potensielle utfordringer med reglene. Det overordnede spørsmålet etter dette er om reglene synes å være fornuftige, med andre ord om reglene er egnet til å lede til ønsket resultat i praksis.

I sin alminnelighet kan ønsket resultat sies å være at regnskapet skal vise et relevant og troverdig bilde av den underliggende økonomiske realiteten i selskapet. Mer spesifikt for vårt område vil dette si at et målselskap skal konsolideres dersom realiteten er slik at dette selskapet er kontrollert av investoren.

I gjennomgangen av reglene under kapittel 6 har vi flere steder identifisert områder der reglene er uklare, og der reglene potensielt kan lede til forskjellige konklusjoner avhengig av øyet som ser. De største usikkerhetsmomentene går på hvor grensen går for når det er klart at en stemmefordeling i seg selv er egnet til å gi makt, tolkningen og relevansen av tidligere stemmemønstre, hvor sikkert et anslag om makt må være og på hvilket tidspunkt man oppnår faktisk kontroll. Det er også usikkert hvor langt en investor skal gå i å finne og vurdere virkningen av relevante fakta og omstendigheter, altså hvor store ressurser en investor skal bruke på å finne frem til riktig konklusjon om kontroll.

En vurdering av faktisk kontroll er imidlertid ikke en ensartet og enkel øvelse, og man står sjeldent foran to like situasjoner. Å lage regler for en slik vurdering som ikke vil være forbundet med utfordringer er derfor neppe mulig. Til tross for at vi mener reglene for faktisk kontroll under IFRS 10 kan være forbundet med enkelte utfordringer, mener vi også at de fleste reglene som er presentert ser ut til å være godt gjennomtenkt og er egnet til å gi gode regnskapsmessige løsninger. Reglene er etter vår mening en henvisning til sunn fornuft, og vi mener at i de fleste

tenkelige praktiske situasjoner vil anvendelse av reglene lede til en riktig konklusjon på om kontroll foreligger eller ikke. Regelanvender får i tillegg til at reglene gir en klar henvisning til relevante vurderingsmomenter, også enkelte situasjonsavhengige eksempler å forholde seg til. Selv om eksemplene i veiledningen må sies å være relativt enkle, gir de etter vår mening en god indikasjon på hvordan vurderingen av faktisk kontroll skal gjøres i henhold til reglene i standarden. Vi mener altså at eksemplene gir en god indikasjon på hvordan lovgiver har tenkt seg at reglene skal anvendes.

Etter vårt syn er altså de aller fleste reglene fornuftige slik de foreligger, imidlertid er det én bestemmelse vi mener kan slå uheldig ut. Dette gjelder IFRS 10.B46 som bestemmer at dersom ikke maktkonklusjonen er klar etter å ha vurdert alle fakta og omstendigheter, kontroller investor ikke målforetaket. Som sagt i kapittel 6.3.1.4 mener vi at denne bestemmelsen kan gjøre det enklere å konkludere på at man ikke har kontroll enn at man har kontroll. Som vi drøftet i kapittel 6.3.1.4 er det etter vårt skjønn ikke opplagt at det å konkludere positivt på kontroll i en situasjon der investor ikke har kontroll, er verre enn å konkludere negativt på kontroll der investor i realiteten har kontroll. Vi mener derfor at 10.B46 ikke kan forsvares av et forsiktighetshensyn. Meningen med bestemmelsen er i følge BC110⁹⁰ å klargjøre at IFRS 10 ikke er ment å skape en presumpsjon om at investoren med høyest stemmeandel skal anse målselskapet som en datter dersom det, i fravær av tilstrekkelige bevis, ikke kan konkluderes klart på maktspørsmålet. Etter vår mening ville det muligens være bedre å utelate denne bestemmelsen, og således fremtvinge en konklusjon uten å henvise til en bestemt retning. Vi mener de øvrige bestemmelsene om faktisk kontroll i sum henviser investor til å bruke beste skjønn på bakgrunn av en omfattende vurdering av de bevis som foreligger, og at vurderingsbestemmelsene og eksemplene i seg selv vanskelig kan tolkes som at man skal gå ut fra at den investoren med høyest stemmeandel har makt i et tvilstilfelle.

Vi har videre tatt til orde for at den utstrakte bruken av skjønn i vurderingen kan være egnet til å skape inkonsistens på tvers av regnskapsprodusenter, og at vurderingen i noen situasjoner kan bli svært krevende. Dette synet støttes også av professor Erlend Kvaal.⁹¹ IFRS 10 er en prinsippbasert standard og skal lede til at

⁹⁰ Basis for Conclusions til IFRS 10.

⁹¹ Kvaal 2014. Intervju.

substansen i det økonomiske forholdet kommer frem. Man kunne i stedet hatt en regelbasert standard der man trakk rette linjer for når kontroll foreligger og ikke, der bruken av skjønn ble redusert til et minimum. Som vi tar til orde for i kapittel 9.1.2 mener vi den gjennomsnittlige bruker av regnskapet er best tjent med at konsolidering skjer på bakgrunn av substansen i en investors involvering med et målselskap. Altså at man ikke lar formelle regler bestemme når en investor kontrollerer et selskap han har investert i, men heller lar realiteten i situasjonen bestemme. Skal man få til dette mener vi det er nødvendig å bruke en del skjønn i vurderingen av makt, noe som antagelig alltid vil ha potensiale til å kunne medføre forskjellige syn på om makt foreligger i et bestemt tilfelle. Vi mener imidlertid fordelene med å la realiteten bestemme overstiger ulempene.

De uklare linjene i bestemmelsene og den utstrakte bruken av skjønn mener vi også gjør at reglene er mulig å misbruke. I en uklar situasjon kan det langt på vei være opp til investor om han ønsker å konsolidere eller ikke (se eksempelvis omtale avslutningsvis under overskriften historisk stemmemønster i kapittel 6.3.1.3). Investor kan altså i noen situasjoner ta det standpunktet som passer han best. Det kan eksempelvis tenkes at en investor får bedre regnskapsmessige forholdstall dersom han utelater et målselskap fra konsernregnskapet. Dersom en investors hensikt er å konsolidere eller ikke å konsolidere på bakgrunn av andre årsaker enn at han anser kontroll å foreligge eller ikke, kan dette potensielt influere kontrollkonklusjonen. Også her er Kvaal⁹² enig. Når det er sagt, får det forhold at reglene er mulig å misbruke relativt liten vekt i vår konklusjon, da vi mener regelverket ikke først og fremst bør utarbeides for at unngå denne muligheten.

9.1.2 Regnskapsbrukerperspektivet

Regnskapsregleverk bør etter vårt syn utformes på en slik måte at hensynet til brukerens informasjonsbehov må ivaretas. Det er også dette synet IASB har, og som skal ligge til grunn for utarbeidelsen av IFRS. IASBs konseptuelle rammeverk «Conceptual framework» definerer formålet med finansiell rapportering slik (oversatt til norsk av oss);

⁹² Kvaal 2014. Intervju.

«formålet med finansiell rapportering er å tilby finansiell informasjon om rapporteringsselskapet som er til nytte for eksisterende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer i beslutningstaking», jf. OB2.

De to overordnede kvalitative kravene i IASB sin ramme er at regnskapsinformasjonen skal være relevant og troverdig, jf. QC4. For at regnskapsinformasjonen skal være nyttig for brukerne av regnskapet, må den være relevant for brukernes beslutninger.⁹³ Vi mener det i større grad er nyttig for brukerne at regnskapsinformasjonen kan tilpasses til å gjenspeile de reelle underliggende økonomiske forholdene i selskapet, enn at hovedfokuset ligger på å etterfølge formaliteter der informasjonsverdien kommer i annen rekke. For å illustrere vår mening kan vi ta utgangspunkt i en situasjon der A eier 48 % av stemmene i B og 51 % av stemmene i C. Stemmer i generalforsamling er i B og C det avgjørende for innflytelsen i selskapene. La oss si at realiteten er at A kontrollerer både B og C, men at B ikke blir konsolidert i As konsernregnskap på grunn av at full juridisk kontroll ikke foreligger. Realiteten er imidlertid den samme, A kontrollerer begge selskapene. Blir det ikke da nyttig for brukeren av regnskapet å se det fulle bilde av den samlede virksomheten A kontrollerer? Vi har det synet at i et slikt tilfelle vil beslutningsinformasjonen være bedre når hele bildet kommer frem, altså at begge selskaper konsolideres i As konsernregnskap på bakgrunn av den underliggende realiteten. Vi mener nytteverdien av å se de samlede regnskapslinjer under ett vil gi brukeren større evne til å kunne gjøre seg opp en mening om den økonomiske situasjonen i den kontrollerte virksomheten. Det andre overordnede kvalitative kravet i IASBs ramme er som sagt troverdighet. Troverdig informasjon kjennetegnes ved at den er fullstendig, nøytral og uten vesentlige feil, jf. rammens QC12. Det er alltid en fare for at økt bruk av skjønn, som et prinsippbasert regelverk ofte medfører, kan gå ut over regnskapsinformasjonens troverdighet. Imidlertid mener vi at det godt kan la seg gjøre å dokumentere kontrollvurderingen på en slik måte at konklusjonen blir troverdig. Det er kanskje lettere å gi mer troverdig informasjon i et regelverk som fordrer full juridisk kontroll før et målselskap konsolideres, imidlertid mener vi dette kan gå så mye ut over relevanskravet at ulempen overstiger fordelene. Et annet kvalitativt krav som er verdt å nevne når vi diskuterer brukernes behov er

⁹³ Huneide et. al. 2013 s. 76.

kravet om sammenlignbarhet. Dette kravet er nevnt i IASBs ramme som et ytterligere «forsterkende» krav i tillegg til de to hovedkravene, jf. QC4 og QC20 flg. Etter vår oppfatning kan sammenlignbarheten av regnskapsinformasjon på tvers av økonomiske enheter økes som følge av krav om at faktisk kontrollerte selskap skal konsolideres. Dette synet kan illustreres ved et eksempel der A eier 49 % av stemmene i B, og C eier 51 % av stemmene i D. Vi forutsetter at det er klart at både A og C har kontroll over selskapene de har investert i. A har imidlertid ikke full juridisk kontroll over B. I et regnskapsreglement der juridisk kontroll er avgjørende for konsolideringsspørsmålet ville C konsolidert D i sitt konsernregnskap, mens A ikke ville konsolidert B. Dersom en utenforstående regnskapsbruker ønsker å foreta en sammenlikning av den samlede virksomheten i de økonomiske enhetene A og C, vil dette vanskeliggjøres i det tilfellet der A ikke kan vise den underliggende økonomiske realiteten fullt ut i et konsernregnskap. De fleste regnskapslinjene i A vil ikke bli påvirket av tilsvarende regnskapslinjer i B, noe som gjør at forholdstall mellom A og C ikke lar seg sammenligne direkte. En investor er sannsynligvis interessert i å se den samlede virksomheten som A kontrollerer mot den samlede virksomheten som C kontrollerer. Under IFRS 10 vil både A og C vise sin kontrollerte virksomhet fullt ut i hvert sitt konsernregnskap, noe vi mener kan øke sammenlignbarheten.

9.2 Konklusjon på problemstillingen

Vi er begge tilhengere av prinsippbaserte regelverk, der regnskapsprodusenten skal ha mulighet til å utøve skjønn. Dette for bedre å få frem de underliggende økonomiske realiteter.

Reglene for faktisk kontroll under IFRS 10 er redegjort for og tolket i kapittel 6.3. Selv om vi mener bestemmelsene kan være gjenstand for sprikende tolkninger, mener vi fortsatt at reglene er fornuftige slik de fremstår. Det er ikke slik at det ikke finnes holdepunkter å gå etter, og IASB har etter vår mening klart å få frem intensjonen med bestemmelsene. Det er antagelig heller ikke mulig å eliminere alle gråsoner i et prinsippbasert regelverk. At bestemmelsene ikke er entydige, og potensielt kan være opphav til at ulike regnskapsprodusenter vil kunne komme til ulike konklusjoner i et likt tilfelle, er etter vår mening en pris det er verdt å betale dersom man ikke ønsker en skarp og regelbasert standard som fokuserer på formaliteter fremfor realiteter. For at standarden skal være egnet til å gi gode

informative regnskaper, der den underliggende realiteten best mulig kommer frem i lyset, er det etter vårt syn nødvendig at reglene gir regnskapsprodusenten et visst handlingsrom. Den meningen vi sitter igjen med etter å ha fordypet oss i disse reglene er at reglene er faste nok til å bygge en god ramme rundt vurderingen, men at det er rom nok for det skjønn som skal til for å kunne gi relevant informasjon til brukeren. Altså mener vi reglene for konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll er fornuftige slik de fremstår i IFRS 10.

Et unntak er imidlertid reglen som henviser til at kontroll ikke foreligger ved uklarhet, jf. IFRS 10.B46. Denne reglen mener vi kan medføre uønskede resultater i noen tilfeller, og vi mener det hadde vært mer fornuftig å utelate denne reglen.

I kapittel 5.2 diskuterte vi om faktisk kontroll kunne leses inn i kontrolldefinisjonen i IAS 27. Vi mener at definisjonen av kontroll i IAS 27.4 kan oppfylles uten å ha full juridisk makt, og videre at faktisk kontroll er omfattet av kontrollkonseptet i IAS 27. Av dette mener vi også at det fremvokste prinsippvalget i tilknytning til faktisk kontroll under IAS 27 kan synes å være i strid med kontrollkonseptet i standarden. Altså er det vår mening at dersom kontrolldefinisjonen i IAS 27 er oppfylt, noe vi mener de facto makt kan gjøre, medfører dette *plikt* til full konsolidering. Praksis var som vi har sett en annen, uklarhetene i kontrollkonseptet førte til et prinsippvalg i tilknytning til konsolidering på bakgrunn av faktisk kontroll.

Uklarhetene i IAS 27 førte antagelig også til at det praktiserte konsolideringsprinsippet ble anvendt noe ulikt mellom forskjellige regnskapsprodusenter, jf. diskusjonen i kapittel 5.2.1. Vi fant at tre typer prinsipper synes å ha vært praktisert, der vi markerte vår uenighet med et av disse. Å prinsippfeste en definert kvantitativ grense for eksempelvis stemmeantall, som må oppnås før det kan konkluderes positivt på faktisk kontroll, finner vi ulogisk. Etter vårt syn blir da formaliteter avgjørende for kontroll, og de faktiske forhold undergraves. Vi kan heller ikke se at en slik løsning kan forsvares av kontrolldefinisjonen i IAS 27.4. Enten må man tolke kontrolldefinisjonen til kun å henvise til juridisk makt, eller så må den tolkes videre til også å henvise til faktisk makt. Sistnevnte tolkning må etter vår mening lede til at alle foretak der man faktisk har «*makt til å styre finansielle og driftsmessige prinsipper i den hensikt å oppnå fordeler*», må konsolideres. Vi finner det vanskelig å kunne tolke IAS 27.4 eller øvrige deler av standarden dit at man kan lese «*makt*» som et begrep på

innflytelse som ligger mellom kun juridisk rett på den ene siden og faktisk evne på den andre siden. Overgangen til IFRS 10 medfører at denne, etter vår mening noe kreative, løsningen neppe vil forekomme i fremtiden. Det samme gjelder fokuset på full juridisk kontroll.

Hovedforskjellen mellom IFRS 10 og den erstattede IAS 27 er at uklarheten i tilknytning til behandling av faktisk kontrollerte foretak nå er visket bort. Dette medfører at det som i praksis ble ansett som en *rett* under IAS 27, altså å konsolidere faktisk kontrollerte foretak, nå er en *plikt* under IFRS 10.

I IFRS 10 foreligger en utfyllende veiledning til vurderingen av om faktisk kontroll foreligger, noe som var fraværende under IAS 27. På tross av den nye veiledningen i IFRS 10, mener vi at selve kontrollvurderingen som må foretas for å fastslå om faktisk kontroll foreligger dersom dette ble valgt som prinsipp under IAS 27, ikke er blitt vesentlig endret av IFRS 10. På detaljnivå er det vanskelig å sammenligne reglene for faktisk kontroll i IFRS 10 mot IAS 27, da IAS 27 ikke inneholder slike regler. På et overordnet plan er det imidlertid den samme skjønnsmessige vurdering som må legges til grunn for vurderingen under de to standardene, altså en skjønnsmessig vurdering av alle fakta og omstendigheter som kan tyde på at kontroll foreligger eller ikke foreligger.

10. Kilder

- Boe, Erik Magnus. 2012. *Grunnleggende juridisk metode*. Universitetsforlaget
- Deloitte. 2013. *iGAAP, A guide to IFRS reporting*. LexisNexis.
- Den norske Revisorforening. «De facto control i IFRS». Hentet: 15.01.2014.
<http://www.revisorforeningen.no/d9259846/de-facto-control-i-ifs>
- Ernst & Young. 2014. *International GAAP*. Wiley.
- Ernst & Young. 2011. *IFRS i Norge, tema- og bransjeartikler*, 6. utgave. Ernst & Young.
- Ernst & Young. 2012. *IFRS i Norge, Supplement*, 6. utgave. Ernst & Young.
- Ernst & Young, Høringssvar til ED10, 23 mars 2009.
- European Commission. 2012. *Endorsement of IFRS 10 Consolidated Financial Statements (IFRS 10), IFRS 11 Joint Arrangements (IFRS 11), IFRS 12 Disclosure of Interests in Other Entities (IFRS 12), IAS 27 Separate Financial Statements (IAS 27 (2011)) and IAS 28 Investment in Associates and Joint Ventures (IAS 28 (2011))*.
- Finanstilsynet. Rundskriv 05/2011. Hentet: 15.01.2014.
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rundskriv_vedlegg/2011/1/1_kvartal/Rundskriv_5_2011.pdf
- Finanstilsynet. 2005. Brev til Office Line ASA. Hentet: 15.01.2014.
<http://www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Brev/2005/Konsolidering---faktisk-kontroll/>
- Ghauri, Pervez og Kjell Grønhaug. 2010. *Research methods in business studies*, 4th edition. Financial Times Prentice Hall.
- Gjesdal, Frøystein, Erlend Kvaal og Steinar Kvifte. 2006. *Internasjonale regnskapsstandarder*, 6. opplagg. Cappelen Akademisk Forlag.
- Granlund, Rita, Anders Gøbel, Sjur Holseter og Kjetil Rimstad. 2010, 2. utgave. *Konsernregnskap Virksomhetssammenslutninger etter IFRS og GRS*. Den norske Revisorforening.

-
- Huneide, Jens-Erik, Kirsten Pedersen, Hans Robert Schwencke og Dag Olav Haugen. 2009. *Årsregnskapet i teori og praksis*. Gyldendal
 - Huneide, Jens-Erik, Kirsten Pedersen, Hans Robert Schwencke og Dag Olav Haugen. 2010. *Årsregnskapet i teori og praksis*. Gyldendal
 - Huneide, Jens-Erik, Kirsten Pedersen, Hans Robert Schwencke og Dag Olav Haugen. 2013. *Årsregnskapet i teori og praksis*. Gyldendal
 - International Accounting Standards Board (IASB). "About the IFRS for SMEs". Hentet: 16.06.14 <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx>.
 - International Accounting Standards Board (IASB). Conceptual framework for financial reporting 2010.
 - International Accounting Standards Board (IASB). "The IFRS for SMEs is less complex". Hentet: 16.06.14 <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx#>
 - International Accounting Standards Board (IASB). Full marked-up draft on International Financial Reporting Standards for SMEs. Hentet: 21.06.14. <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/Marked-up-draft-IFRS-for-SMEs-October-2013.pdf>
 - International Accounting Standards Board (IASB). Effect analysis, IFRS 10 and IFRS 10. 2013. Hentet: 20.01.14. http://www.ifrs.org/News/Announcements-and-Speeches/Documents/EffectAnalysis_IFRS10andIFRS12_UpdatedJanuary2012.pdf
 - International Accounting Standards Board (IASB). October Update 2005. Hentet: 05.02.14. <http://www.ifrs.org/Updates/IASB-Updates/2005/Documents/oct05.pdf>
 - *IFRS på Norsk*. Forskrift om internasjonale regnskapsstandarder. 2011. Den norske Revisorforeningen.
 - KPMG. 2011/2012. *Insights into IFRS*, 8th. edition. Sweet & Maxwell.
 - Norsk RegnskapsStiftelse. 2014. *Ny regnskapsstandard erstatter alle eksisterende standarder*. Hentet: 28.04.14 <http://www.regnskapsstiftelsen.no/d9644341/ny-regnskapsstandard-erstatter-alle-eksisterende-standarder>
 - Norsk RegnskapsStiftelse. 2014. *Høringsutkast Ny norsk regnskapsstandard*. Hentet: 28.04.14. http://www.regnskapsstiftelsen.no/arch/_img/9644361.pdf

- Picker, Ruth, Keith Alfredson, Ken Leo, Janice Loftus, Victoria Wise, Kerry Clark, *Applying International Financial Reporting Standards, 3rd edition. 2013.* Wiley.
- Store Norske Leksikon. Hentet: 10.01.2014.
http://snl.no/de_facto

11. Vedlegg

Vedlegg 1- Intervjuobjekter

Steinar Sars Kvifte (Intervjuet 11. juni 2014)

- Dr. oecon, statsautorisert revisor.
- Partner og fagdirektør for regnskap i EY.
- Leder for nordisk IFRS –desk og partner i EYs global IFRS services-gruppe i London.
- Skrevet flere fagartikler.
- Forfatter og medforfatter av flere lærebøker.

Peggy Torgersen Berner (Intervjuet 18. juni 2014)

- Statsautorisert revisor.
- Partner i KPMGs fagavdeling for revisjon og regnskap.
- Skrevet flere fagartikler.
- Foreleser på MRR –studiet ved Handelshøyskolen BI og holder flere kurs.

Jan Aastveit (Intervjuet 18. juni 2014)

- Statsautorisert revisor.
- Partner i KPMGs fagavdeling for revisjon og regnskap.
- Skrevet flere fagartikler.
- Foreleser på MRR –studiet ved Handelshøyskolen BI og holder flere kurs.

Erlend Kvaal (Intervjuet 4. juni 2014)

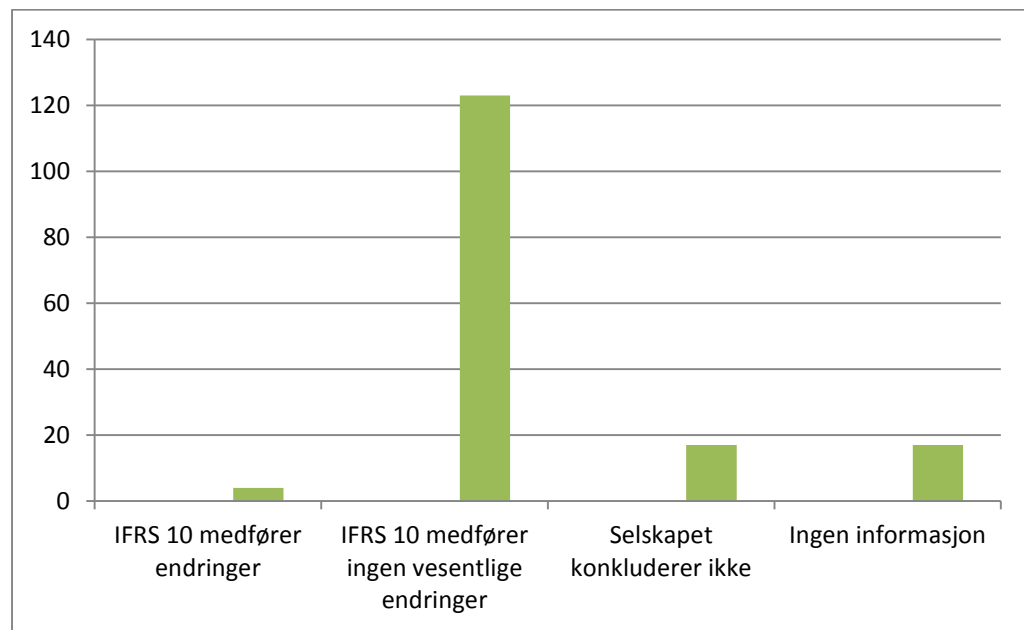
- Dr. oecon.
- Professor ved Handelshøyskolen BI, forsker på finansiell rapportering.
- Har publisert en betydelig mengde faglitteratur.
- Medlem av regnskapsstandardstyret.

Erik Løkken Østli (Intervjuet 30. mai 2014)

- Statsautorisert revisor.
- Manager i KPMG.
- Engasjert av Norsk Regnskapsstiftelse som prosjektleder for ny norsk regnskapsstandard.

Elisabet Ekberg (Mailkorrespondanse 2. juni 2014)

- Statsautorisert revisor.
- Partner i KPMG og medlem i KPMGs fagavdeling.
- Leder av Regnskapsstandardstyret.
- Holder flere forelesninger.

Vedlegg 2 – Grafisk oversikt: Effekt av IFRS 10 på børsnoterte selskap i 2013.

Vedlegg 3 - Ordliste

BC – Basis for Conclusions

Bright lines – klart definert regel eller standard

De facto – Faktisk, eller i virkeligheten

DnR – Den norske Revisorforening

ED – Exposure Draft

EFRAG – European Financial Reporting Advisory Group

FASB – Financial Accounting Standards Board

IAS – International Accounting Standard

IASB – International Accounting Standard Board

IFRIC – Den internasjonale tolkningskomité for finansiell rapportering

IFRS – International Financial Reporting Standard

IFRS for SMEs – International Financial Reporting Standards for Small and Medium-sized Entities

NRS – Norsk RegnskapsStiftelse

Ny NRS – Høringsutkast til ny norsk regnskapsstandard

SIC – Den faste tolkningskomité

US GAAP – United States Generally Accepted Accounting Principles

Enkelte uttrykk vi presenterer nærmere:

Minoritetsinteresse/Minoritetsdel: I følge Basis for Conclusions til IAS 27 (2011) BC 28 ble begrepet majoritet- og minoritets interesse byttet til fordel for kontrollerende-eierinteresse og ikke-kontrollerende eierinteresse. Hensikten med byttet var å reflektere at en minoritetsinteresse kan ha kontroll og visa versa.

I oppgaven har vi enkelte steder bevisst valgt å bruke ”minoritetsdel”. I vår fremstilling er ofte selve poenget at investor innehar en minoritet av utestående stemmeretter før vi trekker konklusjonen om investor har kontroll eller ikke. Vi mener det i denne sammenhengen kan være noe forvirrende å benytte kontrollerende-eierinteresse som en betegnelse om en situasjon hvor en investor har kontroll med en minoritetsandel av stemmene. Dette innebærer i så fall at vi trekker konklusjonen om kontroll før vi har drøftet hele eksempelet.

Målselskap: Selskap som det er investert i.